

Jakub Turek

Od prokuratora w Kurii Rzymskiej do przeciwnika procesowego Rola Pawła z Kłodawy w sporze o dziesięciny kościół czernięciński

Wśród dyplomów pergaminowych przechowywanych obecnie w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie znajduje się dokument wystawiony w dniu 26 czerwca 1422 roku w rzymskim kościele św. Eustachego¹. Wyrokiem tym papieski audytor Hartung z Kappel rozsądził spór pomiędzy biskupem chełmskim Janem Biskupcem a plebanem czernięcińskim Janem w sprawie dziesięcin z siedmiu wymienionych wsi. Brzmienie owego rozstrzygnięcia nie było dotąd znane w literaturze. Stanisław Kuraś i Irena Sułkowska-Kuraś opublikowali w piątym tomie *Zbioru dokumentów małopolskich* jedynie regest w języku polskim wraz z formułą datacyjną, informując przy tej okazji, że oryginał nie jest znany, i nie ustrzegając się pewnych nieścisłości w stosunku do osoby wystawcy². Swoje informacje czerpali z kopiarzy katedry chełmskiej z 1715 i 1755 roku, znajdujących się dzisiaj w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim³. Nie zdecydowali się jednak na edycję dokumentu, pomimo że robili tak w przypadku wielu innych kopii. Poznanie jego treści może okazać się interesujące, gdyż uzupełnia naszą wiedzę na temat sporu opisywanego już przez historyków, choć opierali oni swoje wywody prawie wyłącznie na drugim wy-

¹ BPAN Kraków, perg. nr 546. Wiadomość na temat tego dokumentu, z nieścisłą informacją, że wyrok wydał Marcin V, podaje *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*. Cz. 1. Oprac. K. Dziwik. Wrocław 1966, nr 43.

² ZDM, Cz. 5, nr 1333. Wydawcy mylnie podali, że wyrok wydał Gimignano de Prato, błędnie określony jako biskup Pistoii, podczas gdy w źródle mowa, że był prepozytem pistojańskim.

³ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie (dalej: AA Lublin), Rep. 64A, sygn. 10, k. 82—88; sygn. 8, k. 73—80.

roku w tej sprawie (wydanym 2 lata później)⁴. Warto także zwrócić uwagę na jeden szczegół. Mniej więcej w połowie tekstu rzymskiego wyroku pojawia się imię prokuratora, który reprezentował biskupa chełmskiego przed papieskim arbitrem. Był nim niejaki mistrz Paweł z Kłodawy. Postać dosyć dobrze opisana w źródłach, zwłaszcza wydanych w *Bullarium Poloniae* i *Repertorium Germanicum*, choć nieprzysuwająca większej uwagi badaczy, może nawet nieszczerólnie wyróżniająca się na tle współczesnych — kolejny duchowny niższych święceń, wykształcony *in artibus*, którego ambicja nakazywała wieść nieustające starania i spory o kolejne beneficja. Ta cecha jego charakteru zdecydowała zapewne, że w kulminacyjnym momencie rzeczonego procesu porzucił swojego mocodawcę i stał się jego przeciwnikiem. Najpierw sam wystarzał się o parafię czernięcińską, a następnie toczył z biskupem chełmskim proces o sporne dziesięciny. Na kolejnych stronach postaram się przybliżyć jego biografię oraz przedstawić postawę w czasie sporu z Janem Biskupcem.

Strony sporu

Na początku należy przedstawić „aktorów”, którzy odegrali główne role w opisywanych dalej wydarzeniach. Jan Biskupiec jest postacią doskonale znaną w literaturze⁵. Dominikanin, mistrz teologii, w latach 1411—1417 prowincjał polskich dominikanów. Biskupem chełmskim został zapewne z woli Władysława Jagiełły w 1417 roku i pozostał nim do swojej śmierci w kwietniu 1452 roku. Pomimo zajmowania mało prestiżowej diecezji należał do wpływo-

⁴ L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417—1452)*. „Roczniki Humanistyczne” 1958, T. 7, z. 2, s. 214—216; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci parafialnej Kościoła Łacińskiego w ziemi chełmskiej do początku XVII wieku*. „Roczniki Humanistyczne” 2000, T. 48, z. 2, s. 42—43; TENŻE: *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*. Białystok 2012, s. 316—317.

⁵ K. PIOTROWICZ: *Biskupiec Jan*. W: PSB, T. 2, s. 110—111; J. FIJAŁEK: *Dwaj dominikanie krakowscy Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. W pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie w 1424 roku*. W: *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*. T. 1. Lwów 1925, s. 277—295; J. SAWICKI: *Jan Biskupiec biskup chełmski (1377—1452). Szkic biograficzny*. „Nasza Przeszołość” 1948, T. 4, s. 103—124; K. KACZMAREK: *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*. Poznań 2005, s. 476—477, nr 178; J. TUREK: *Jan Biskupiec, prowincjał polskich dominikanów w latach 1411—1417*. W: *Ecclesia — regnum — fontes. Studia z dziejów średniowiecza*. Red. R. MICHAŁOWSKI, S. GAWŁAS, K. GOŁĄBEK, M. JANICKI, P. WĘCOWSKI, M. PIBER-ZBIERANOWSKA. Warszawa 2014, s. 87—95.

wych postaci ówczesnej polityki, ciesząc się dużym zaufaniem króla, którego był spowiednikiem⁶.

Niewiele wiemy natomiast na temat plebana czernięcińskiego Jana, który poskarżył się w Rzymie na swojego biskupa. Najpewniej był tożsamy z plebanem noszącym to samo imię, występującym w Czernięcinie już w 1399 i 1403 roku⁷. W 1406 roku zdołał uzyskać od poprzednika Biskupca na stolcu chełmskim nominację na archidiakona chełmskiego⁸. Zmarł w 1422 roku, zapewne w dojrzałym wieku, procesując się z Biskupcem⁹.

Zdecydowanie więcej informacji mamy na temat Pawła z Kłodawy. Przybliżenie jego biografii pozwoli lepiej zrozumieć postawę w czasie omawianego sporu¹⁰. Po raz pierwszy w źródłach spotykamy go w 1410 roku, gdy niejaki *Paulus Stanislai de Clodowa* zapisał się na Uniwersytet Krakowski¹¹. Rok później został dopuszczony do egzaminu na bakałareat na Wydziale Sztuk¹². W 1419 roku występował jako bakałarz¹³, a w 1422 roku widzimy go już jako mistrza sztuk¹⁴. Swoją karierę związał ze stanem duchownym i z pracą notarialną¹⁵. Już

⁶ W tym charakterze potwierdzony w połowie 1424 r., a więc w czasie trwania opisywanego dalej sporu — KDM, T. 4, nr 1221; ZDM, Cz. 7, nr 1969. Zob. U. BORKOWSKA: *Królewscy spowiednicy*. W: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze — wczesna epoka nowożytna)*. Red. W. IWAŃCZAK, S.K. KUCZYŃSKI. Warszawa 2001, s. 186; G. GLUCH: *Dominikańscy spowiednicy i kaznodzieje Jagiellonów*. W: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII—XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*. Red. J. KŁOCZOWSKI, J.A. SPIEŻ. Poznań 2002, s. 246.

⁷ ZDM, Cz. 4, nr 1140; Cz. 5, nr 1165.

⁸ Tamże, Cz. 5, nr 1186; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 191. Zob. A. SOCHACKA: *Stefan (zm. 1416/17)*. W: PSB, T. 43, s. 147—149.

⁹ BP, T. 4, nr 1065, 1095; *Annaty z Królestwa Polskiego w XV wieku (1421—1503)*. Wyd. M.D. KOWALSKI. W: *Akta Kamery Apostolskiej*. T. 4. Kraków 2002, nr 52.

¹⁰ Biogramy Pawła z Kłodawy zestawiające najważniejsze informacje źródłowe opracowali: A. GĄSIOROWSKI: *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisyj w Gnieźnie i w Poznaniu: 1420—1500*. Poznań 1993, s. 57, nr 526; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428—1500*. Poznań 2012, s. 611—613, nr 201. Zob. ZDM, Cz. 5, nr 1333, s. 255, przyp. 3. Wydawcy pomylili Pawła z Kłodawy z Pawłem Włodkowicem, który był m.in. plebanem w Kłodawie.

¹¹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400—1508*. T. 1. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JUREK, I. SKIERSKA. Kraków 2004, s. 69.

¹² *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JUREK, I. SKIERSKA, W. SWOBODA. Kraków 2000, s. 12.

¹³ BP, T. 4, nr 444.

¹⁴ Zob. dodatek do tej rozprawy. Kolejne wzmianki z tego samego roku: *Annaty...*, nr 46; BP, T. 4, nr 1065. Por. *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den Registern und Kame-ralakten Martins V. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1417—1431*. Bd. 4. Teil 3. Bearb. von K.A. FINK. Berlin 1958, kol. 3082—3084; RG IV 12148, <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/4/12148> [data dostępu: 8.08.2017].

¹⁵ Zob. K. SKUPIEŃSKI: *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*. Lublin 1997, s. 54—72, 89—115; M. KOCZERSKA: *Notariat publiczny na usługach Kościoła w Polsce średniowiecznej*. W: *Dyplomatyka staropolska*. Red. T. JUREK. Warszawa 2015, s. 353—359.

w 1414 roku był notariuszem publicznym i prokuratorem konsystorza gnieźnieńskiego¹⁶. Niebawem znalazł protektora w osobie księcia mazowieckiego Janusza I Starego. To właśnie w jego imieniu została złożona w Konstancji suplika datowana na 30 stycznia 1418 roku, z prośbą o nadanie Pawłowi z Kłodawy beneficjum z kolacji kapituły gnieźnieńskiej¹⁷. Może mało wówczas znany kleryk diecezji gnieźnieńskiej towarzyszył w Konstancji wysłannikom Janusza I¹⁸? Obecność na soborze konstancjańskim mogła zaś zaowocować przenosinami do Rzymu, gdzie Paweł przebywał od początku 1419 roku¹⁹. Jakkolwiek było z jego hipotetycznym udziałem w soborze, pewniejsze jest, że księciu mazowieckiemu zawdzięczał również miejsce w stallach warszawskiej kolegiaty św. Jana Chrzciciela, które mógł zajmować od jesieni 1419 roku²⁰. Księżę stał bowiem za niedawnym przeniesieniem kapituły do Warszawy i otrzymał prawo prezentowania kandydatów do objęcia ufundowanych przez siebie prebend w tej korporacji²¹.

Odzwierciedloną w źródłach działalność Pawła z Kłodawy w Wiecznym Mieście należy datować (z pewnymi przerwami) od 1419 do początku 1426 roku. W Kurii występował w roli prokuratora reprezentującego polskich duchownych, w których imieniu m.in. składał w Kamerze Apostolskiej obligacje annatowe²². Na początku kwietnia 1422 roku zdał egzamin przed kardynałem-biskupem Ostii i wicekanclerzem Kościoła Janem de Brogny, na podstawie którego otrzymał *officium tabelionatus*²³. W lipcu tego samego roku był już notariuszem Roty²⁴. Równocześnie był notariuszem autorytetu papieskiego i cesarskiego²⁵. Zapewne w 2. poł. 1424 roku, w czasie krótkiego pobytu w Polsce, został dopuszczony do wykonywania zawodu notariusza publicznego na obszarze diecezji gnieźnieńskiej²⁶.

¹⁶ KDW, T. 11, nr 1887; T. 7, nr 729.

¹⁷ BP, T. 4, nr 364.

¹⁸ Zob. A. SALINA: *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*. Poznań 2011, s. 119.

¹⁹ BP, T. 4, nr 364, 444.

²⁰ Tamże, nr 517.

²¹ A. SALINA: *Polityka książąt...*, s. 94—107.

²² *Annaty...*, nr 13, 29, 41, 46, 115. Na temat annat, obligacji płatniczych i kontaktów z Kamerą zob. S. SZCZUR: *Annaty papieskie w Polsce w XIV wieku*. Kraków 1998, s. 43—57; M.D. KOWALSKI: *Proventus camerae apostolicae debiti. Oplaty duchowieństwa polskiego na rzecz papiestwa w latach 1417—1484*. Kraków 2010, s. 133—157; TENŻE: *Oplaty annatowe w piętnastowiecznych aktach Kamery Apostolskiej. Uwagi na temat interpretacji źródeł proveniencji papieskiej*. Rocz. Hist. 2001, T. 67, s. 169—196.

²³ BP, T. 4, nr 1010. Zob. K. SKUPIEŃSKI: *Notariat publiczny...*, s. 103—105.

²⁴ *Annaty...*, nr 46. Por. tamże, nr 115, 130; BP, T. 4, nr 1574.

²⁵ KDW, T. 5, nr 386.

²⁶ Zob. A. GĄSIOROWSKI: *Notariusze publiczni...*, s. 57. Autor uważał, że Paweł dokonał admisji na przełomie 1424 i 1425 r. Jego pobyt w Gnieźnie rzeczywiście poświadczony jest dla lipca 1424 r. Natomiast już w grudniu był w Rzymie — ZDM, Cz. 5, nr 1349; Cz. 7, nr 1967; BP, T. 4, nr 1443. Na temat admisji zob. K. SKUPIEŃSKI: *Notariat publiczny...*, s. 106—115.

Korzystając z bliskości papieskiego dworu, ambitny i wykształcony kleryk podejmował starania o kolejne beneficja, nierzadko wiążące się ze sporami toczonymi z konkurentami. Pomimo licznych suplik większości z tych beneficjów nie udało mu się jednak objąć²⁷. Tak było z: plebanią w Uniejowie²⁸ i prepozyturą włocławską (obie w 1419 roku)²⁹, kantorią plocką³⁰ i kanonią wrocławską³¹ (1420), kanonią łączycką³² i kustodią poznańską (1421)³³ oraz kanonią kruszwicką (1425)³⁴.

Pod koniec 1420 roku Paweł z Kłodawy rozpoczął starania o zamianę kanonii warszawskiej na parafię w Łapczycy³⁵. Jego zaangażowanie w tę sprawę wykazuje pewne podobieństwa do postawy w czasie sporu dotyczącego parafii czernięcińskiej. Dobrze charakteryzuje determinację, z jaką zabiegał o beneficja, i nagły brak zainteresowania w momencie dostrzeżenia korzystniejszej okazji. Warto zatem zatrzymać się na chwilę w tym miejscu. Kanonia w warszawskiej kolegiacie, której takse szacowano na 16 grzywien, była mniej dochodowa niż parafia w krakowskiej diecezji mająca podobno przynosić 20 grzywien. O ile można zrozumieć motywację Pawła, o tyle trudniej pojąć, co kierowało Janem ze Skoków zwanym Skryba. Warto zapamiętać jego imię. Zapewne doskonale znali się z Pawłem. Wiele ich łączyło. Jan stale przebywał w Rzymie, gdzie pracował jako prokurator *Audientiae litterarum contradictarum*, ubiegając się zarazem o miejsce w kapitułach poznańskiej i włocławskiej. Równie bezkompromisowy co Paweł, a nawet krewki³⁶. Kanonia, choć

²⁷ Na temat suplik i prowizji papieskich zob. S. SZCZUR: *Annaty papieskie...*, s. 26—41; TENŻE: *Supliki Kazimierza Wielkiego*. Roczn. Hist. 1993, T. 59, s. 46—62; A. RADZIWIŃSKI: *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*. Toruń 1995, s. 182—199.

²⁸ BP, T. 4, nr 444.

²⁹ Tamże, nr 476. Zob. A. GĄSIOROWSKI: *Kanonicy włocławscy w najstarszej metryce kapitulnej (1435—1500)*. W: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Pochodzenie i funkcjonowanie elity kościelnej*. Red. A. RADZIWIŃSKI. Toruń 2000, s. 39—51.

³⁰ BP, T. 4, nr 593. Nie odnotowuje Pawła jako kantora plockiego A. RADZIWIŃSKI: *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I poł. XV w.* T. 1. Toruń 1991.

³¹ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*. T. 7. Pars 1. Ed. J. ERŠIL. Praeae 1996, nr 569. Nie odnotowuje go jako kanonika wrocławskiego W. DOLA: *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój — skład osobowy — działalność*. Lublin 1983.

³² BP, T. 4, nr 931. Nie odnotowuje go jako kanonika łączyckiego A. KOWALSKA-PIETRZAK: *Pralaci i kanonicy kapituły łączyckiej do schyłku XV w.* Łódź 2004.

³³ BP, T. 4, nr 948.

³⁴ Tamże, nr 1478.

³⁵ Tamże, nr 754.

³⁶ Tamże, nr 71, 191, 288, 289, 482, 493, 580, 608, 614, 623, 776. Do września 1421 r., gdy zrezygnował z tego urzędu, Skryba był prokuratorem *Audientiae litterarum contradictarum*. Natomiast ze stycznia 1422 r. pochodzą bardzo interesujące informacje, jakoby wraz z innym Polakiem („alius Polonus”) doprowadzał do jakichś kłótni, a nawet bójek, zob. tamże, nr 900, 957.

tylko kolegiacka, mogła być dla niego nieco bardziej prestiżowa niż plebania, mógł też liczyć na ustanowienie pensji³⁷. Prawdziwych przyczyn należy szukać jednak gdzie indziej. Jan gotów był odstąpić parafię łapczycką, ponieważ wiódł o nią długotrwałe spory z innymi duchownymi³⁸. Proces w Kurii nie był natomiast jedynym zmartwieniem Pawła. Wiosną 1421 roku, wymieniony w źródle już jako pleban, pozwał przed sądem ziemskim w Krakowie trzech mężczyzn, którzy napadli na plebanię w Łapczycy i zamordowali jego wikariusza³⁹. Skądinąd wiadomo zaś, że pomimo zwycięstwa w rywalizacji o kościół łapczycki mistrz Paweł zdołał utrzymać kanonię warszawską⁴⁰. Z plebanii zrezygnował natomiast niespodziewanie pół roku później⁴¹. Miało to zapewne związek z widokami na inne beneficjum. Pod koniec października zdołał zdobyć bowiem altarię w katedrze gnieźnieńskiej⁴².

Kilka miesięcy później, w połowie 1422 roku, papież skierował do egzekutorów bullę z prowizją dla Pawła z Kłodawy na kanonię poznańską⁴³. Również tym razem nie obyło się jednak bez trudności. Mistrz Paweł miał bowiem objąć kanonię, z której zrezygnował 2 lata wcześniej Stanisław Pawłowski (przyszły biskup płocki), zamieniając się z Janem z Książa na archidiaconat płocki. Problem w tym, że nadal ją dzierżył razem ze wspomnianym archidiaconatem. Co więcej, pod koniec października 1422 roku o tę samą kanonię zabiegali inni duchowni⁴⁴. W tej sytuacji mistrz Paweł musiał działać i wystarać się o bullę prowizyjną — 24 października złożył w Kamerze obligację annatową⁴⁵. Dwa dni później papież udzielił mu prowizji w trybie *si neutri* w sporze z Janem z Książa⁴⁶. Nie zakończyło to jednak sprawy. Jeszcze przez 3 lata Paweł określany był jako „super canonicatu Pozn[anensi] [...] litigans”⁴⁷. W tym czasie utracił natomiast najbardziej prestiżowe jak dotąd beneficjum, czyli kanonię warszawską⁴⁸.

³⁷ Ustanawianie pensji przy zamianie beneficjów różniących się dochodem było powszechne. Zob. M.D. KOWALSKI: *Oplaty annatowe...*, s. 191—195.

³⁸ BP, T. 4, nr 286, 288—290, 299, 313, 338, 340, 723.

³⁹ SPPP II, nr 1800, 1804—1806. Zaprzątnięcie uwagi Pawła tą sprawą wykorzystali kolejni dwaj pretendenci do plebanii — BP, T. 4, nr 777, 834.

⁴⁰ BP, T. 4, nr 887.

⁴¹ Tamże, nr 901; *Annaty...*, nr 10.

⁴² Trzymał ją do 1426 r., choć w latach 1422—1423 toczył o nią proces, zapewne oskarżany o niewypełnianie obowiązków altarysty i wikariusza katedralnego, a w 1425 r. — nie na długo jednak — sam z niej zrezygnował. Zob. BP, T. 4, nr 909, 913, 931, 948, 1055, 1076, 1095, 1132, 1443, 1462, 1478, 1606, 1699; *Annaty...*, nr 13; KDW, T. 5, nr 442.

⁴³ BP, T. 4, nr 1055; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 611—612, 747.

⁴⁴ BP, T. 4, nr 1071—1072.

⁴⁵ *Annaty...*, nr 50.

⁴⁶ BP, T. 4, nr 1076.

⁴⁷ Tamże, nr 1095, 1132, 1443, 1478, 1543.

⁴⁸ Zob. tamże, nr 1076, 1095, 1132. Zapewne wpłynął na to fakt ciągłego przebywania w Rzymie. W przywileju erekcyjnym dla kapituły warszawskiej mowa o tym, że absencja przeciągająca się ponad 6 miesięcy miała skutkować utratą prebendy, zob. A. SALINA: *Polityka*

Zdołał jednak wystarać się o parafię w Górze⁴⁹. Dopiero we wrześniu 1425 roku papież ponownie zatwierdził suplikę w sprawie kanonii poznańskiej, a w marcu kolejnego roku została wystawiona bulla prowizyjna⁵⁰.

Niewątpliwie Paweł z Kłodawy opuszczał Rzym z niemałą ulgą. Koszty procesu w sprawie kanonii poznańskiej, który prowadził od blisko 4 lat, a także procesów toczonych o inne beneficja, musiały być duże⁵¹. Nauczony własnymi doświadczeniami doskonale wiedział również, że „Otrzymanie prowizji papieskiej — jak słusznie pisze Andrzej Radziwiński — stanowiło dobrą pozycję wyjściową do starań o beneficja”, ale nie gwarantowało jeszcze niczego⁵². Musiał dokonać aktu recepcji, a więc stanąć osobiście przed kapitułą poznańską, aby uzyskać zgodę na przekazanie praw majątkowych do objęcia prebendy⁵³. Z przygotowaniami do wyjazdu i objęcia kanonii wiązała się też sprawa święceń⁵⁴. W 1422 roku zapisano w suplice, że Paweł z Kłodawy był klerykiem nieżonatym i niewyświęconym *in sacris ordinibus*⁵⁵. Z kolei w połowie 1425 roku papież zatwierdził jego suplikę, w której prosił o zwolnienie od przyjęcia wyższych święceń na okres 5 lat⁵⁶. Jednak już kilka mie-

książąt..., s. 102. Natomiast L. KRÓLIK (*Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*. Warszawa 1990) w ogóle nie odnotowuje Pawła jako kanonika warszawskiego, co można interpretować w ten sposób, że z tym tytułem występował jedynie w Kurii i raczej nie stawiał się przed kapitułą warszawską. Na temat obowiązku rezydencji zob. S. ZACHOROWSKI: *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*. Wyd. 2. Kraków 2005, s. 116—118; M. CZYŻAK: *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408—1448*. Poznań 2003, s. 81—92; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 271—277.

⁴⁹ BP, T. 4, nr 1443, 1543, 1574; *Annaty...*, nr 130. Prawdopodobnie przy tej okazji mistrz Paweł wykorzystał znajomość z dyplomata królewskim Mikołajem Lasockim, w którego imieniu w połowie lipca 1425 r. złożył obligację annatową za kanonię krakowską, zob. tamże, nr 115. Rezygnacja Lasockiego z kościoła w Górze umożliwiła Pawłowi wystąpienie o to beneficjum. Mogła to być forma zapłaty za usługi świadczone w Kurii. Natomiast w suplice z maja 1430 r. w sprawie parafii w Górze mowa, że był na niej wakans, ponieważ Paweł objął parafię św. Mikołaja za murami Krakowa, zob. BP, T. 4, nr 2462.

⁵⁰ BP, T. 4, nr 1606, 1699.

⁵¹ Nie wiadomo dokładnie, jakie sumy zainwestował Paweł w toczone spory, ale przykładowo w 1402 r. koszty procesu prowadzonego przez późniejszego kanonika poznańskiego Pawła z Czechowa w sprawie parafii w Górze, o którą po upływie dwóch dekad starał się przecież także mistrz Paweł, oszacowano na 110 florenów, zob. tamże, T. 3, nr 732.

⁵² A. RADZIWIŃSKI: *Duchowieństwo kapituł...*, s. 182—199 (cyt. s. 186).

⁵³ S. ZACHOROWSKI: *Rozwój i ustrój...*, s. 85—86; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 68—73, na temat zajmowanej kanonii zob. tamże, s. 747.

⁵⁴ W myśl chociażby zarządzeń soboru wienneńskiego brak wyższych święceń teoretycznie uniemożliwiał objęcie kanonii, por. *Dokumenty soborów powszechnych*. T. 2. Oprac. A. BARON, H. PIETRAS. Kraków 2003, s. 540. Podobnie: *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z 1420 r.* Wyd. J. FIJAŁEK, A. VETULANI. Kraków 1915—1951, s. 70—71. Zob. A. RADZIWIŃSKI: *Duchowieństwo kapituł...*, s. 86—90, 142—152; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 100—102, 128.

⁵⁵ BP, T. 4, nr 1010.

⁵⁶ Tamże, nr 1574.

sięcy później, pod koniec lutego 1426 roku, został *in Curia* wyświęcony na subdiakona⁵⁷.

W połowie czerwca 1426 roku Paweł z Kłodawy był już w Wielkopolsce⁵⁸. Pierwszy raz jako kanonik poznański wystąpił wśród świadków dokumentu biskupa poznańskiego Andrzeja Bnińskiego z 10 lipca 1426 roku⁵⁹. Z tego samego okresu pochodzi zapewne inny dokument Bnińskiego, w którego testacji Paweł także został wymieniony jako kanonik poznański⁶⁰. Kolejna wzmianka na jego temat jest z połowy listopada 1426 roku, gdy występował jako surogat oficjała⁶¹. Ostatni raz pojawia się w źródłach pod datą 8 marca 1428 roku, gdy stawiał się przed kolektorem papieskim Giacominem Rossim⁶². Zmarł 25 listopada 1428 roku⁶³.

Przedmiot sporu

Spór, o którym będzie mowa, dotyczył uposażenia kościoła parafialnego w Czernięcinie. Osada o tej nazwie znajduje się w zachodniej części ziemi chełmskiej. Położona jest nad rzeką Por, ok. 18 km na północny zachód od Szczepieszyna. Kościół parafialny św. Katarzyny istniał tutaj przynajmniej od 1395 roku, gdy został po raz pierwszy wspomniany w źródłach⁶⁴. Okręg parafialny obejmował — poza samą miejscowością, w której znajdowała się świątynia — sześć wsi: Biskupie, Tarnawę, Turobin, Żabno, Zaporze i Gruszkę. Trzy pierwsze leżą wzdłuż rzeki Por na północny zachód od Czernięcina. Najbardziej odległe — o 12 km — jest Biskupie. Żabno znajduje się bardziej na północ i jest oddalone od Czernięcina o niecałe 6 km. Zaporze położone

⁵⁷ RG IV 12148, <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/4/12148> [data dostępu: 8.08.2017].

⁵⁸ KDW, T. 5, nr 442. Por. tamże, nr 527.

⁵⁹ Tamże, nr 447.

⁶⁰ Tamże, T. 11, nr 1968. Dokument znany jedynie z kopii pozbawiony jest datacji. Wydawca datuje go pomiędzy 25 lutego 1423 a 26 sierpnia 1426 r. Losy mistrza Pawła nakazują szukać daty wystawienia bliżej 1426 r.

⁶¹ ACI, Vol. 2, nr 992.

⁶² M.D. KOWALSKI: *Rationes Iacobini de Rubeis, collectoris in Regno Poloniae (1426—1434). Rachunki Giacomina Rossiego, papieskiego kolektora generalnego w Polsce, z lat 1426—1434*. St. Żr. 2014, T. 49, s. 75.

⁶³ Datę jego śmierci zanotowano w metryce kapituły poznańskiej. Zob. P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 747. W marcu 1429 r. prowizję na kanonikat poznański, po śmierci Pawła z Kłodawy, otrzymał Jan Furman, zob. BP, T. 4, nr 2253.

⁶⁴ ZDM, Cz. 4, nr 1118.

jest zaś ok. 5 km na południe od Czernięcina. Pewną trudność przedstawia sprawa Gruszki. W pobliżu Czernięcina istniały w średniowieczu dwie miejscowości o tej nazwie. Obecna Gruszka Zaporaska znajduje się blisko Zaporza i ok. 4 km od Czernięcina. Gruszka Duża oddalona jest od dawnej siedziby plebana o 12 km na wschód⁶⁵. Wiele wskazuje na to, że chodziło o tę pierwszą.

Pięć z wymienionych wsi: Czernięcin, Biskupie, Tarnawa, Turobin i Żabno, stanowiło razem włość tarnawską (w literaturze określaną także jako klucz turobiński), która pod koniec XIV wieku znalazła się w rękach Dymitra z Goraja, marszałka Królestwa Polskiego⁶⁶. Przypuszczalnie wszystkie od początku należały do tej samej parafii. Potwierdzenia można szukać w fakcie, że przy okazji lokacji Żabna i Turobina w 1395 i 1399 roku ich właściciel zaliczył mieszkańców nowych wsi do grona parafian czernięcińskiej świątyni, wyznaczając im meszne dla tamtejszego plebana⁶⁷. Natomiast, gdy w połowie 1405 roku nastąpił podział spadku po marszałku pomiędzy jego córki i synów, ci ostatni rzekli się m.in. „Czirnaczin, Czirnaucziska Wola, Thurobin cum Wola, Tharnawa, Zabno, Biskupe, in terra Russie”⁶⁸. Wymienione wsie w dalszym ciągu należały do jednego właściciela (Elżbiety Gorajówny) i mogły funkcjonować w obrębie jednej parafii. Z kolei Zaporze i Gruszkę nadał Dymitr w 1399 roku niejakiemu Cedrzykowi Prochańskiemu⁶⁹. Nie wiadomo, czy miało to jakieś konsekwencje w przynależności parafialnej. Pewne jest zaś, że erygując w 1403 roku kościół parafialny w Lipiu (dzisiaj Mokrymlipiu), oddalonym o niespełna 8 km na południowy wschód od Czernięcina, biskup chełmski Stefan zaliczył do okręgu lipieńskiej parafii siedem wsi, m.in. właśnie Zaporze⁷⁰. Pleban czernięciński musiał zgodzić się na przeniesienie jednej z „jego” wsi do nowej parafii, skoro występował w roli świadka na biskupim dokumencie. Jednak już 3 lata później, w 1406 roku, ten sam biskup

⁶⁵ Obydwie Gruszki odnotowują: W. CZARNECKI: *Sieć osadnicza ziemi chełmskiej od połowy XIV do połowy XV w.* „Rocznik Chełmski” 1997, T. 3, s. 50—51, tabela 1; M. KOŁACZ-CHMIEL: *Spółeczności chłopskie ziemi chełmskiej w późnym średniowieczu*. Lublin 2009, s. 140, tabela 1.

⁶⁶ ZDM, Cz. 4, nr 1136; W. CZARNECKI: *Szlachta ziemi...*, s. 19—21; F. SIKORA: *Dymitr z Goraja na Szczepieszynie w służbie Władysława Jagielly w latach 1386—1400*. St. Hist. 1986, T. 29, z. 1, s. 24.

⁶⁷ ZDM, Cz. 4, nr 1118, 1140.

⁶⁸ SPPP II, nr 1093. Niedługo później podział zatwierdził król, zob. ZDM, Cz. 6, nr 1678.

⁶⁹ B. PAPROCKI: *Herby rycerstwa polskiego*. Wyd. K.J. TUROWSKI. Kraków 1858, s. 679; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 42, 83; TENŻE: *Sieć osadnicza...*, s. 16—17; TENŻE: *Szlachta ziemi...*, s. 315—316. W 1413 r. Władysław Jagiełło nadał 30 łanów w Gruszcze niejakiemu Janowi z Gruszki, zob. ZDM, Cz. 6, nr 1782. Prawdopodobnie rację ma W. Czarnecki, uznając, że w przypadku Cedrzyka chodziło o Gruszkę Zaporską, a w przypadku Jana o Gruszkę Dużą. Natomiast L. BIEŃKOWSKI (*Działalność organizacyjna...*, s. 214) błędnie zakładał, że w 1422 r. właścicielem Zaporza był Dobrogost z Szamotuł.

⁷⁰ ZDM, Cz. 5, nr 1165.

Stefan, na wyraźną prośbę plebana czernięcińskiego Jana i dziedzica włości tarnawskiej (*heres in Tarnawa*) Dobrogosta z Szamotuł, ogłosił, że do parafii czernięcińskiej należy pięć wsi z rzeczzonej włości oraz Gruszka i (ponownie) Zaporze. Przy tej okazji wyznaczył dziesięciny z wymienionych wsi jako uposażenie parafii⁷¹. Wspomniany Dobrogost zwany Świdwa, wywodzący się z wielkopolskich Nałęczów, późniejszy podkomorzy kaliski i kasztelan poznański, został dziedzicem włości tarnawskiej, ponieważ ożenił się z Elżbietą Gorajówną⁷².

Najpewniej na początku lat 20. XV stulecia Jan Biskupiec ufundował kościół parafialny w Zaporze. Była to już trzecia fundacja świątyni w bliskim sąsiedztwie Czernięcina⁷³, a Zaporze trzeci raz zmieniała przynależność parafialną, tym razem stając się samodzielną parafią. Dokumenty fundacyjny i erekcyjny nie zachowały się do naszych czasów, co zapewne miało związek z opisywanym sporem. Nie znamy warunków nowej fundacji, ale na podstawie późniejszego wyroku w sporze z plebanem czernięcińskim wiemy, że biskup chełmski „ecclesiam parrochialem in villa Zaporze fundavit et erexit, que fundacio videtur facta in preiudicium ecclesie in Czyrnanczino”⁷⁴. Być może współdziałał ze wspomnianym Cedrzykiem Prochańskim, właścicielem Zaporza i Gruszki⁷⁵. Przyczyna sporu leżała zaś w obawie o utratę jednej lub dwóch wsi z okręgu parafialnego, czyli w dochodach plebana czernięcińskiego.

⁷¹ Tamże, nr 1186.

⁷² O ślubie Dobrogosta z Elżbietą informuje zapiska z 1410 r., zob. *Zapiski sądowe województwa sandomierskiego*. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. AKP 1907, T. 8, Cz. 1, nr 488. Zob. W. BRZEZIŃSKI: *Polityka małżeńska wielkopolskich rodzin możnowładczych*. W: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*. Red. S.K. KUCZYŃSKI. T. 9. Warszawa 2001, s. 265—268; W. BRZEZIŃSKI: *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*. Wrocław 2012, s. 164—166.

⁷³ W 1419 r. został ufundowany kościół parafialny w Chłaniowie, odległym od Czernięcina o zaledwie ok. 5 km. Pomimo że okręgi parafialne w diecezji chełmskiej były rozległe (obejmowały nawet kilkanaście wsi), biskup chełmski wyjątkowo zaliczył do nowej parafii tylko dwie wsie, których właścicielami byli fundatorzy świątyni. Miało to niewątpliwie związek ze strukturą posiadania. Być może zdecydował tu także opór plebana czernięcińskiego, który nie godził się na przeniesienie którejs z „swoich” wsi do sąsiedniej parafii, zob. ZDM, Cz. 5, nr 1312; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 226; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 63.

⁷⁴ ZDM, Cz. 5, nr 1349, s. 281.

⁷⁵ Zob. W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 42, 83. Autor uważa, że była to fundacja szlachecka.

Przebieg sporu

Wiosną lub wczesnym latem 1422 roku pleban czernięciński Jan złożył *in Curia Romana* w imieniu własnym oraz swojej parafii suplikę w sprawie roszczeń i ciężarów finansowych nakładanych na parafię przez biskupa chełmskiego ze szkodą dla dochodów z należnych jej dziesięcin. Z obszernego dokumentu wyroku wydanego w tym sporze wiadomo, że proces miał kilka terminów i trwał wiele dni, może kilka tygodni. Pierwotnie miał go rozpatrywać znany prawnik i humanista, wpływowy na dworze papieskim prepozyt pistojański Gimignano Inghirami de Prato⁷⁶. Opuszczał jednak Kurię i papież powierzył rozstrzygnięcie tej sprawy innemu audytorowi, mistrzowi Hartungowi z Kappel, doktorowi dekretów z Bolonii i kanonikowi kapituły w Hildesheim⁷⁷. Na tym etapie procesu prokuratorem plebana czernięcińskiego był zaś doświadczony w procedurach Kurii mistrz Jan ze Skoków zwany Skryba. Ten sam, który niecałe 2 lata wcześniej gotowy był zamienić z Pawłem z Kłodawy plebańnię w Łapczycy na kanonię warszawską. Na kolejnej sesji stawiał się już jednak inny prokurator — Niderlandczyk, mistrz Jan z Hedel⁷⁸. Sędzia miał natomiast kłopot z wysłuchaniem argumentów drugiej strony. Już Jan Skryba oskarżył prokuratorów biskupa o nieposłuszeństwo i niestawienie się przed sądem. Paweł z Kłodawy pojawił się zatem na scenie trybunału mocno spóźniony. I nie przebywał na niej długo. Niebawem ustanowił substytutą w osobie mistrza Henryka Lupi⁷⁹. W rezultacie to on reprezentował interesy biskupa chełmskiego i to on zapewne wysłuchał 26 czerwca 1422 roku w położonym blisko Panteonu kościele św. Eustachego wyroku, w którym Hartung z Kappel przyznał dochody z dziesięcin ze wsi: Czernięcin, Turobin, Żabno, Zaporze,

⁷⁶ I. GAGLIARDI: *Inghirami Gimignano*. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. Vol. 62. Roma 2004, s. 376—379.

⁷⁷ Na temat Hartunga zob. RG IV 03966, <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/4/3966>; Repertorium Academicum Germanicum, <http://www.rag-online.org/gelehrter/id/2147113100> [data dostępu: 8.08.2017]. Na temat procedury procesu kanonicznego w Kurii Rzymskiej zob. H. CHŁOPOCKA: *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV w.* Poznań 1967, s. 45—57; J.A. BRUNDAGE: *Medieval Canon Law*. London—New York 1995, s. 120—153; B. SCHWARTZ: *The Roman Curia (until about 1300)*. In: *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Eds. W. HARTMANN, K. PENNINGTON. Washington 2016, s. 160—228. Por. E. KNAPEK: *Akta oficjalu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*. Kraków 2010, s. 76—88.

⁷⁸ Na temat Jana de Hedel, mistrza sztuk z diecezji utrechckiej, zob. RG IV 07756, <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/4/7756> [data dostępu: 8.08.2017]. Wydawcy regestu na podstawie kopii dokumentu, w których źle zapisano imię tego prokuratora, podają, że plebana reprezentował Jan de Herdel, zob. ZDM, Cz. 5, nr 1333.

⁷⁹ Zapewne Henryk Lupi z Neuss, notariusz z diecezji kolońskiej, zob. RG IV 04548, <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/4/4746> [data dostępu: 8.08.2017].

Tarnawa, Biskupie i Gruszka, plebanowi czernięcińskiemu, nakazując jednocześnie biskupowi chełmskiemu milczenie w tej sprawie i pokrycie kosztów procesu (por. *Dodatek*).

Przyjrzyjmy się postępowaniu Pawła z Kłodawy w czasie rozprawy. Przebywając w Rzymie, gdzie niewiele wcześniej został notariuszem Roty i sam procesował się o parafię w Łapczycy, zdecydował się dodatkowo zostać prokuratorem Biskupca (być może biskupowi chełmskiemu został polecony przez kogoś z otoczenia księcia mazowieckiego). Hartung z Kappel zapisał, że mistrz Paweł przedstawił mu swoje pełnomocnictwo, a więc dysponował instrumentem notarialnym przesłanym przez biskupa chełmskiego, zapewne podobnym do tego, który wystawił mu wcześniej dziekan kruszwicki⁸⁰. Początkowo nie brał udziału w terminach, a gdy już stawiał się przed sędzią, szybko uchylił się od reprezentowania interesów swojego mocodawcy, ustanawiając substytutą. Prawdopodobnie nie miał czasu pilnować spraw związanych z procesem, był wtedy bowiem zajęty zabiegami o prowizję na kanonię poznańską (papieskie polecenie w tej kwestii pochodzi z początku czerwca, gdy rozprawa już trwała). Doświadczony w procedurach Kurii musiał również wiedzieć, że biskup chełmski miał małe szanse na wygraną, rozporządzając dziesięcinami przyznanymi wcześniej parafii przez jego poprzednika. Pleban czernięciński mógł bowiem przedstawić wspomniany już dokument biskupa chełmskiego Stefana z 1406 roku, w którego treści mowa, że „[...] dominus Iohannes et sui successores, eiusdem ecclesiae futuri rectores dictas decimas temporibus perpetuis tollant et in usus suos pro utilitate ecclesiae salubriter convertant”⁸¹. Nie chodziło jednak wyłącznie o chęć uniknięcia porażki. Najwyraźniej mistrz Paweł, dobrze znając sprawę i przeczuwając nieuniknioną porażkę, zwietrzył szansę dla samego siebie.

Źródła kurialne z 1422 i roku następnego nie są zgodne. Z jednej strony informują o śmierci plebana czernięcińskiego *apud Sedem Apostolicam* i *in*

⁸⁰ Do kodeksu BJ, rkps nr 348, k. 80—80v wpisano instrument notarialny datowany na 9 maja 1420 r., spisany we Włocławku w domu jednego z wikariuszy katedralnych, według powszechnie stosowanych formularzy, przez notariusza Stanisława z Łęczycy. W treści mowa o tym, że „[...] dominus S[andivogius] decanus Crusvicensis et canonicus Wladislaviensis ecclesiarum Wladislaviensis diocesis omnibus melioribus modo via causa iuris forma et consuetudine, quibus potuit et debuit, fecit, constituit, creavit et sollempniter ordinavit suos veros certos legitimos et indubitatos procuratores, actores, factores et negotiores suorum gestores ac nuncios speciales et generales, ita quod specialitas generalitati non derogat nec econtra, providos ac circumspectos viros, dominos Paulum Stanisłai de Clodawa et Johannem familiarem domini Mirosłai doctoris in Curia Romana procuratores [...]” (k. 80), którzy mieli w jego imieniu załatwić sprawę prebendy w kapitule włocławskiej. Informację na temat tego instrumentu zamieszczono w *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*. T. 2. Oprac. M. KOWALCZYK. Wyd. P. CZARTORYSKI. Wrocław 1982, s. 39. Nic nie wiadomo na temat późniejszych działań Pawła w tej sprawie.

⁸¹ ZDM, Cz. 5, nr 1186.

Romana Curia, a z drugiej — *extra Curiam*⁸². Możemy się jednak domyślać, że pleban Jan stawiał się w Kurii Rzymskiej osobiście. Świadczą o tym późniejsze supliki w sprawie wakującej plebanii, a zgodnie z obowiązującym w tym czasie systemem rezerwacji głowa Kościoła mogła udzielać prowizji na beneficja, które zwolniły się w wyniku śmierci ich dotychczasowego posiadacza *in Curia Romana* (lub w podróży „per duas dietas [...] a loco, ubi papa cum sua residet curia”)⁸³. Paweł miał zatem okazję, chociażby w trakcie wspomnianego procesu, zetknąć się z plebanem czerniecińskim i doskonale orientował się, że trudy dalekiej podróży nie wpłynęły korzystnie na kondycję niemłodego już człowieka. Z sierpnia 1422 roku, a więc zaledwie dwa miesiące po ogłoszeniu rzeczzonego wyroku, pochodzi bulla prowizyjna powierzająca po śmierci dotychczasowego plebana kościół w Czerniecinie „Dobrogostio Iohannis de Samothuly m[a]g[ist]ro in art[ibus], altariatae s. Petri in eccl[esia] Pozn[anensi]”⁸⁴. Zbieżność imion z patronem kościoła czerniecińskiego może zaskakiwać, ale z pewnością nie o niego chodziło⁸⁵. W źródłach kurialnych występuje jego duchowny imiennik, prawdopodobnie krewny dziedzica włości tarnawskiej⁸⁶. W jego imieniu w listopadzie 1422 roku sprawę annat za parafię czerniecińską załatwiał w Kamerze Jan z Kolaliewa⁸⁷. Obligacja miała zostać zapłacona w ciągu ośmiu miesięcy, ale już 16 lutego 1423 roku Paweł z Kłodawy złożył suplikę, w której zwracał się o prowizję na parafię w Czerniecinie, będąc „a Dobrogostio domino dictae villae loci ordinario praesentatus”⁸⁸. Taka prośba otrzymała „*Concessum*”. Nie wiadomo, w jaki sposób udało się Pawłowi dotrzeć do Dobrogosta z Szamotuł i uzyskać jego prezentę kosztem krewniaka, który musiał zapewne zrezygnować i zadowolić się wikariatem wieczystym w katedrze krakowskiej⁸⁹. Natomiast już w maju 1423 roku Paweł, jako *rector eccl[esie] in Cza(r)nanhyn*, gotowy był odstąpić (*paratus est dimittere*) nowe beneficjum w zamian za parafię w Wojniczu zajmowaną od 2 lat przez... biskupa chełmskiego⁹⁰.

⁸² BP, T. 4, nr 1065, 1095; *Annaty...*, nr 52.

⁸³ M.D. KOWALSKI: *Proventus camerae...*, s. 19—34, 144—147; S. SZCZUR: *Annaty papieskie...*, s. 15—26.

⁸⁴ BP, T. 4, nr 1065.

⁸⁵ Dobrogost z Szamotuł miał początkowo zostać duchownym, ale później ożenił się z Elżbietą Gorajówną. Jego ojcem był natomiast nie Jan, ale wojewoda poznański Sędziwój Świdwa, zob. W. BRZEZIŃSKI: *Polityka małżeńska...*, s. 265—266, 145—149, 158—159, tabl. 10; J. PAKULSKI: *Nalęcze wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII—XIV w.* Warszawa 1982, s. 49—50, 100, tabl. III.

⁸⁶ BP, T. 4, nr 478, 1145, 1390, 1399, 1596.

⁸⁷ *Annaty...*, nr 52.

⁸⁸ BP, T. 4, nr 1095.

⁸⁹ W maju tego samego roku niedoszły pleban czernieciński Dobrogost uzyskał prowizję na wikariusza wieczystego w katedrze krakowskiej, zob. tamże, nr 1145.

⁹⁰ Tamże, nr 1132.

W tym miejscu warto się na chwilę zatrzymać i wyjaśnić, dlaczego biskup chełmski dzierżył parafię w diecezji krakowskiej. Władysław Jagiełło uposażył w 1417 roku katedrę i biskupa chełmskiego w cztery wsie wraz z cłem pobieranym od kupców⁹¹. Takie uposażenie było jednak dosyć szczupłe, a biskupie wsie oddalone od siebie. Już w 1419 roku Jagiełło nadał biskupowi dwie kolejne wsie⁹², a jakiś czas później dodano do nich jeszcze jedną⁹³. Dochód stołu biskupa chełmskiego obejmował zatem kilka wsi, ale nadal był niewielki w porównaniu z innymi polskimi diecezjami. Zapewne z tego powodu został Biskupiec zwolniony z opłat na rzecz papieża⁹⁴. Najpewniej w tym samym czasie Marcin V zgodził się również, aby dominikanin trzymał inne beneficja, w tym także kościoły parafialne, nawet jeśli prawo patronatu należało do osób świeckich, wszystko do wartości 200 grzywien srebra⁹⁵. O tym, że faktycznie miał takie beneficja, świadczą z kolei słowa Mikołaja V z bulli nominacyjnej dla jego następcy Jana Tarnowskiego z 1452 roku⁹⁶. Jednym z owych beneficjów była z pewnością wspomniana parafia w Wojniczu. Zawakowała ona po śmierci dotychczasowego rektora pod koniec 1417 roku, a więc gdy Biskupiec objął diecezję chełmską. W następnych 3 latach kolejni pretendenci toczyli o nią spory w Kurii Rzymskiej⁹⁷. Ostatecznie w 1421 roku zajął ją Biskupiec i pomimo prób odebrania przez Pawła z Kłodawy utrzymał w kolejnych latach. Jako rektor kościoła w Wojniczu potwierdzony jest dla lat 1441—1452⁹⁸.

Paweł z Kłodawy nie zdołał zatem odebrać swojemu niedawnemu moco-dawcy parafii w Wojniczu, ale jako pleban czernięciński postanowił wyegzekwować wspomniane dziesięciny, które najwyraźniej nadal były naruszane przez biskupa. Wiadomo także, że Biskupiec próbował odwoływać się w Kurii. W tej sytuacji mistrz Paweł, chcąc doprowadzić sprawę do końca, przybył

⁹¹ W. ABRAHAM: *Akt fundacyjny króla Władysława Jagiełły dla biskupa chełmskiego. Korczyn 16 sierpnia 1417*. Kw. Hist. 1918, T. 32, s. 474; ZDM, Cz. 6, nr 1819.

⁹² ZDM, Cz. 7, nr 1881.

⁹³ Nie zachował się dokument nadania Skierbieszowa, ale dysponujemy informacją od samego Biskupca, mówiącą, że znajdowała się ona *in bonis ecclesie nostre* — tamże, Cz. 5, nr 1416.

⁹⁴ BP, T. 4, nr 325. Zob. M.D. KOWALSKI: *Proventus camerae...*, s. 48—53, 257—258.

⁹⁵ W. ABRAHAM: *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899—1913*. AKH 1923, seria 2, T. 1, s. 41. Za nim J. SAWICKI: *Jan Biskupiec...*, s. 112, przyp. 27; *Najdawniejsze statuty synodalne diecezji chełmskiej z XV w.* Wyd. J. SAWICKI. W: *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. T. 4. Lublin 1948, s. 8, przyp. 3. Por. BP, T. 4, nr 481. Zob. M.D. KOWALSKI: *Proventus camerae...*, s. 32—33.

⁹⁶ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. T. 2. Ed. A. THEINER. Romae 1861, nr 134.

⁹⁷ BP, T. 4, nr 108, 244, 629.

⁹⁸ Zob. *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441—1450*. Oprac. B. PRZYBYSEWSKI. Kraków 1993, s. 189, przyp. 1.

do Wielkopolski i korzystając z faktu, że Jan Biskupiec towarzyszył królowi w objeździe tej dzielnicy⁹⁹, zdołał jeszcze raz postawić wspomniany spór przed trybunałem. Wyrok został wydany 8 lipca 1424 roku w Gnieźnie przez sędziów polubownych pod przewodnictwem biskupa włocławskiego Jana Pelli¹⁰⁰. Obydwie strony stawily się osobiście. Z jednej strony pleban czernięciński Paweł z Kłodawy oraz właściciel i patron jego kościoła Dobrogost z Szamotuł, wówczas już podkomorzy poznański. Obecność tego drugiego oznaczała, że popierał on stanowisko plebana, a działania biskupa zapewne uznawał za krzywdzące również dla siebie. Z drugiej strony stanął biskup chełmski. Sędziowie zapoznali się najpierw z wyrokiem wydanym „in Curia Romana per venerabilem virum dominum Hartungum de Capel”¹⁰¹. Okazał go im zapewne Paweł z Kłodawy. I właściwie utrzymali postanowienia papieskiego audytora. Dziesięciny zostały ostatecznie przyznane parafii czernięcińskiej, na co zgodził się Biskupiec, który „constituit procuratores in Curia Romana ad renunciandum et cedendum liti et causa”¹⁰². Kościół parafialny w Zaporze miał zostać przekształcony w prywatną kaplicę (*oratorium privatum*), w której nie będzie się odprawiać mszy w niedziele i święta, nie będą udzielane żadne sakramenty ani odprawiane chrzty i pogrzeby, a nawet nie będzie dzwonów poza jedną sygnaturką. Słowem, kościół przestał pełnić funkcje duszpasterskie, a mieszkańcy wsi mieli wrócić do świątyni w Czernięcinie. Dobrogost z Szamotuł miał z kolei, zapewne w ramach rekompensaty, wypłacić kościołowi chełmskiemu i jego biskupowi 150 grzywien¹⁰³.

Wśród warunków wyroku znalazł się wymóg mówiący, że mają go potwierdzić: duchowieństwo diecezji chełmskiej, arcybiskup lwowski i król. Jagiełło transumował sentencję wyroku w obecności obydwu stron w dniu 20 lipca

⁹⁹ Od 4 do 8 lipca przebywał z królem w Gnieźnie, 15 lipca był w Kole, a od 17 do 20 lipca w Poznaniu, natomiast 3 sierpnia w Koninie, zob. KDW, T. 5, nr 392, 508; T. 8, nr 1003, 1006; ACI, Vol. 1, nr 1593.

¹⁰⁰ L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 214—216. Na temat sędziów zob. J. BIENIAK: *Jan zwany Pella z Niewiesza*. W: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994, s. 272—273; M. CZYŻAK: *Kapituła katedralna...*, s. 317—318, 367—368, 400—401; P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 619—620, nr 209.

¹⁰¹ ZDM, Cz. 5, nr 1349.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Tamże. Do naszych czasów zachowały się dwa egzemplarze tego dokumentu — jeden przechowywany jest wśród spuścizny archiwalnej po biskupach chełmskich w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim, a drugi w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie — AA Lublin, Rep. 64P, perg. nr 3; BPAN Kraków, perg. nr 545. Informację na temat drugiego podaje *Katalog dokumentów...*, nr 46. Jeszcze jeden egzemplarz posiadali zapewne plebani czernięcińscy, gdyż przedstawiali go wizytatorowi w połowie XVIII w., zob. AA Lublin, Rep. 60A, sygn. 158, k. 651—655. Warto zwrócić uwagę na jeden szczegół: świadkiem wydania wyroku był notariusz Jan z Kłodawy, najpewniej brat Pawła, zob. A. GĄSIOROWSKI: *Notariusze publiczni...*, s. 36, nr 263a.

w Poznaniu¹⁰⁴. Dziewiętnastu plebanów diecezji chełmskiej potwierdziło go zaś 31 grudnia w Grabowcu. Biskupiec wystawił wówczas dokument, w którym nadał kościołowi w Czernięcinie sporne dziesięciny ze wszystkich siedmiu wsi¹⁰⁵. Co ciekawe, wspomniał przy tej okazji o dziedzicu włości tarnawskiej i patronie kościoła czernięcińskiego Dobrogoście z Szamotuł, ale nie wymienił imienia plebana. Paweł z Kłodawy na początku grudnia był już z powrotem w Rzymie¹⁰⁶. Na liście plebanów występuje niejaki Piotr, rektor *ecclesie de Czizniczine*, co mogłoby potwierdzać, że Paweł nie zajmował już parafii w Czernięcinie, ale badacze stosunków kościelnych w diecezji chełmskiej w tym okresie uważają, że w tym przypadku chodziło o Czerniczyń koło Hrubieszowa¹⁰⁷. Tak czy inaczej, wiele wskazuje na to, że Paweł z Kłodawy nie odwiedził parafii, o którą tak walczył, a po powrocie do Kurii Rzymskiej szybko z niej zrezygnował. W źródłach nie występuje już więcej jako pleban czernięciński. Procesując się o kanonię poznańską i zabiegając o plebanię w Górze (zgodę na swoją suplikę w tej sprawie otrzymał w grudniu 1424 roku¹⁰⁸), a także znając ograniczenia narzucone przez ostatni sobór w kwestii kumulacji beneficjów¹⁰⁹, przestał interesować się parafią w prowincjonalnej diecezji. Zapewne zrezygnował z niej, gdy tylko nadarzyła się lepsza okazja, jak miał zamiar zrobić już wcześniej, gdy liczył na plebanię wojnicką. Natomiast jako ostatni gnieźnieński wyrok potwierdził arcybiskup lwowski Jan Rzeszowski. W Krakowie 1 marca 1425 roku na prośbę Dobrogosta z Szamotuł transumował dokument wystawiony przez Biskupca. Biskup chełmski, przebywający wówczas w stolicy, prawdopodobnie był obecny przy tej czynności¹¹⁰.

¹⁰⁴ BPAN Kraków, perg. nr 551; ZDM, Cz. 7, nr 1967; *Katalog dokumentów...*, nr 45. Datacja dokumentu została uszkodzona, ale można ją odtworzyć na podstawie późniejszego transumptu Baptysty z Rzymu. Plebani czernięcińscy dysponowali własną kopią tego dokumentu, gdyż treść transumptu królewskiego wpisano w czasach nowożytnych do księgi wizytacji, zob. AA Lublin, Rep. 60A, sygn. 158, k. 651—655.

¹⁰⁵ BPAN Kraków, perg. nr 550; ZDM, Cz. 5, nr 1351; *Katalog dokumentów...*, nr 48.

¹⁰⁶ BP, T. 4, nr 1443.

¹⁰⁷ L. BIENKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 227—228; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 63. Wydawca odczytał nazwę miejscowości jako *Czirzinczin*, autopsja pozwala jednak uznać, że zapisano ją w formie *Czizniczine*; w tym samym dokumencie Czernięcin określany jest jako *Czyrznanczin*.

¹⁰⁸ BP, T. 4, nr 1443.

¹⁰⁹ Sobór konstancjański zabronił posiadania więcej niż dwóch beneficjów duszpasterskich oraz dwóch plebanii jednocześnie, zob. *Dokumenty soborów powszechnych*. T. 3. Oprac. A. BARON, H. PIETRAS. Kraków 2003, s. 254—255.

¹¹⁰ Na transumpt z tej daty powołuje się kolejny transumpt z 1448 r., zob. BPAN Kraków, perg. nr 552; *Katalog dokumentów...*, nr 75. Biskupiec przebywał u boku króla w Krakowie od 20 lutego do 22 marca, z krótkim pobytem w Żarnowcu (18 marca), zob. AGZ, T. 4, nr 70; ZDM, Cz. 7, nr 1975, 1977, 1978, 1981; KDmK, Cz. 1, nr 124; AGZ, T. 2, nr 8; KDM, T. 4, nr 1231 (w wydaniu data 18 czerwca 1425, Żarnowiec, ale A. GAŚSIOROWSKI *Itinerarium króla*

Sprawa dziesięcin kościoła w Czernięcinie wzbudzała jakieś kontrowersje jeszcze 20 lat później, skoro kolejny dziedzic włości tarnawskiej, kasztelan kaliski Piotr z Szamotuł (syn Dobrogosta) stanął w kwietniu 1448 roku w Poznaniu przed legatem papieskim Baptystą z Rzymu, prosząc o transumowanie rzeczonych transumptów króla i arcybiskupa lwowskiego¹¹¹. Z kolei w połowie 1450 roku Biskupiec polecił plebanom w Chełmie, Hrubieszowie, Bełzie, Szczecbrzeszynie, Turobinie i Krasnymstawie, aby ogłosili ekskomunikę nałożoną na plebana czernięcińskiego za defraudację pieniędzy zebranych na remont kościoła¹¹². Wydaje się, że pomimo tych informacji kontakty biskupa z Szamotułskimi układały się jednak poprawnie. W 1424 roku Dobrogost przeprowadził lokację miasta w Turobinie¹¹³. Najpewniej niedługo później ufundował kościół parafialny. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 1447 roku, gdy papież nadał mu odpust (patronem świątyni był wówczas już Piotr z Szamotuł)¹¹⁴. Wezwanie św. Dominika wskazuje, że nowy kościół został ufundowany we współpracy z dominikańskim biskupem¹¹⁵. Z kolei w 1442 roku *aput opidum Thurobin* Biskupiec udzielił ślubu księciu mazowieckiemu oraz panu ziemi bełskiej Kazimierzowi II i Jadwidze, córce starosty generalnego Rusi Wincentego z Szamotuł, brata Dobrogosta¹¹⁶.

Władysława Jagiełły 1386—1434. Wyd. 2. Warszawa 2015, Dodatek 1, s. 146) poprawia na 18 marca).

¹¹¹ BPAN Kraków, perg. 552 i 553; *Katalog dokumentów...*, nr 74, 75. Plebani czernięcińscy musieli posiadać własną kopię tych dokumentów, gdyż treść transumptów legata została wpisana w czasach nowożytnych do ksiąg wizytacji, zob. AA Lublin, Rep. 60A, sygn. 158, k. 656—658; sygn. 191, k. 318—321.

¹¹² *Najdawniejsze statuty...*, s. 39.

¹¹³ ZDM, Cz. 7, nr 1890.

¹¹⁴ *Vetera monumenta...*, nr 81. W XVI w. do parafii turobińskiej afiliowano kościoły w Czernięcinie, zob. W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 79—80.

¹¹⁵ Biskupiec często wybierał św. Dominika na patrona erygowanych i uposażonych przez siebie kościołów. Tak było w przypadku kościoła uposażonego przez księcia mazowieckiego, a erygowanego przez biskupa w 1423 r. w Potyliczu, kościoła uposażonego przez biskupa w 1434 r. w Kumowie, kościoła erygowanego w 1435 r. w Łabuniach i kościoła erygowanego w 1436 r. w Skierbieszowie. Zob. ZDM, Cz. 2, nr 358, 477; Cz. 5, nr 1404, 1416. Natomiast erygując parafie w Chłaniowie, Gródku, Łabuniach i Kumowie, nadał odpust odwiedzającym tamtejsze świątynie w dni wspomnienia dominikańskich świętych: Dominika, Piotra z Werony i Tomasza z Akwinu, zob. tamże, Cz. 2, nr 399, 477; Cz. 5, nr 1312, 1404. Wreszcie w kalendarzu diecezji chełmskiej wspomnienia św. Tomasza z Akwinu i św. Dominika otrzymały rangę „duplex”, zob. *Najdawniejsze statuty...*, s. 218—220.

¹¹⁶ *Annales*, lib. 12, s. 37; L. BIEŃKOWSKI (*Działalność organizacyjna...*, s. 229) interpretuje słowa „aput opidum Thurobin” jako kościół w Czernięcinie. Zob. W. BRZEZIŃSKI: *Koligacje małżeńskie...*, s. 149—163.

Przyczyny i kontekst sporu

Opisany spór wymaga przedstawienia szerszego kontekstu i wniosków w trzech kwestiach: najspierw fundacji kościoła w Zaporze, następnie przeznaczenia na jego utrzymanie dziesięcin z nowizn, a wreszcie postawy Pawła z Kłodawy w czasie procesu.

Fundacja świątyni w Zaporze, choć w bliskiej okolicy istniały już trzy inne kościoły (Czernięcin, Lipie i Chłaniów), co doprowadziło do opisywanego sporu, była częścią dużo większej akcji, zapoczątkowanej przez Biskupca. Obejmując w 1417 roku — istniejącą, i to głównie nominalnie, od zaledwie pół wieku — diecezję, nowy biskup zastał bardzo rzadką sieć kościołów parafialnych. Dysponujemy bezpośrednią relacją samego Biskupca. W arendzie dokumentu uposażenia kościoła parafialnego w Skierbieszowie z 1436 roku biskup pozwolił sobie na osobistą refleksję. Oddajmy mu głos, ponieważ zapewne podobnie tłumaczył swoje działania przed sędziami:

[...] gdy zostaliśmy powołani do kościoła chełmskiego zastaliśmy go spustoszałym, bardzo ubogim i nie posiadającym żadnych środków utrzymania, z kościołami bardzo rzadko występującymi, ponieważ jest to ziemia schizmatyczna. [...] podjęliśmy starania, by wszędzie fundowano kościoły katolickie, [...] ¹¹⁷.

Dzięki wnikliwym badaniom Ludomira Bieńkowskiego, zweryfikowanym ostatnio przez Andrzeja Janeczka i Włodzimierza Czarneckiego, wiadomo, że przed objęciem diecezji przez Biskupca istniało na jej terenie blisko dwadzieścia parafii katolickich ¹¹⁸. Jak zauważył Biskupiec w cytowanej wypowiedzi — diecezja znajdowała się na terenach zamieszkałych głównie przez prawosławnych Rusinów ¹¹⁹. Katolicka organizacja kościelna objęła bowiem swoim zasięgiem ziemię chełmską, ostatecznie wcieloną do Królestwa Polskiego dopiero w 1387 roku, oraz ziemię bełską, nadaną rok później w lenno księciu mazowiec-

¹¹⁷ „[...] dum ad ecclesiam Chelmensem vocati fuisset, invenit eam devastatam et pauperrimam nullumque stipendium sustentationis habentem, ecclesiis catholicis, sicuti terra schismaticorum valde raram, [...] dedimus operam, ut circumquoque catholicae fundarentur ecclesiae, quo uberius christiana fides salusque animarum invalescerent atque excrescerent” — ZDM, Cz. 5, nr 1416. Tłum. L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 197—198.

¹¹⁸ L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 194—196, 211—255, dodatek 1; A. JANECEK: *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.* Warszawa 1993, s. 38—55; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 36—38, 61—84, aneks. Na temat kontekstu politycznego zob. J.R. MARCZEWSKI: *Dzieje chełmskiej katedrały obrządku łacińskiego*. Lublin 2013, s. 27—35.

¹¹⁹ A. GIL: *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*. Lublin 1999, s. 75—81, 115—123, 148—158; A. JANECEK: *Osadnictwo pogranicza...*, s. 57—62.

kiemu¹²⁰. Katedra znajdowała się w Chełmie, niewielkim mieście lokowanym na prawie niemieckim dopiero w 1392 roku¹²¹. Od XIII wieku funkcjonowała tu cerkiew Bogurodzicy, świątynia katedralna rezydującego w mieście władcy, czyli zwierzchnika eparchii prawosławnej, na co uskarżał się Biskupiec.

Przyjmuje się, że od końca XIV wieku, po ustabilizowaniu sytuacji politycznej i zawarciu unii polsko-litewskiej, rozpoczęła się ekspansja na te tereny szlachty polskiej i ich stopniowa okcydentalizacja pod względem religijnym, kulturowym, politycznym i gospodarczym¹²². Wypieranie ruskich zwyczajów i wprowadzanie polskiego prawa oraz urzędów można zaobserwować od lat 20. XV stulecia. Najstarsza księga ziemska chełmska sięga 1428 roku, a hrubieszowska — 1429 roku¹²³. Przed 1434 rokiem pojawiły się pierwsze urzędy ziemskie charakterystyczne dla polskich realiów¹²⁴. Władysław Jagiełło stosował na Chełmszczyźnie politykę rozdawnictwa lub zastawiania dóbr i urzędów zaufanym dworzanom oraz szlachcicom głównie z Małopolski i Mazowsza, ale także zatwierdzania dotychczasowego posiadania przez lojalne rody bojarskie¹²⁵. Inną politykę realizowali książęta mazowieccy w ziemi bełskiej. Badania A. Janeczka nad własnością szlachecką i bojarską na Bełszczyźnie potwierdzają, że Siemowit IV i jego synowie dyskryminowali miejscowe bojarstwo, a ziemię rozdzielali wyłącznie pomiędzy katolickich właścicieli wywodzących się z Mazowsza¹²⁶. Odmienne sytuacja wyglądała w przypadku ludności wiejskiej. Badacze tego zagadnienia zgodnie stwierdzają, że Chełmszczyznę i Bełszczyznę zamieszkiwali głównie prawosławni Rusini¹²⁷. Polscy

¹²⁰ W. CZARNECKI: *Kształtowanie podstaw terytorialnych Ziemi Chełmskiej w średniowieczu i jej obraz naturalny*. „Rocznik Chełmski” 2007, T. 11, s. 11—31; A. SWIEŻAWSKI: *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*. Prz. Hist. 1981, T. 72, z. 2, s. 271—273; TENŻE: *Ziemia bełska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*. Częstochowa 1990, s. 90—107; A. JANECEK: *Osadnictwo pogranicza...*, s. 25—26, 32—34.

¹²¹ R. SZCZYGIEL: *Etapy lokacji miast nadbużańskich w XIV—XV wieku. Jedna czy dwie lokacje Chełma na prawie niemieckim*. W: *Ojczyzna bliższa i dalsza*. Red. J. CHROBACZYŃSKI, A. JURECZKO, M. ŚLIWA. Kraków 1993, s. 125—130.

¹²² J. ORZECOWSKI: *Okcydentalizacja Rusi Koronnej w XIV, XV i XVI w.* W: *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich*. Red. A. GIEYSZTOR, S. GAWŁAS. Warszawa 1990, s. 215—243.

¹²³ M. STANKOWA: *Księga sądu ziemskiego w Hrubieszowie z lat 1429—1468*. „Archeion” 1966, T. 44, s. 93—111; TAŻ: *Sąd hrubieszowski w XV wieku*. „Rocznik Lubelski” 1973, T. 16, s. 27—40; W. CZARNECKI: *Żapiski sądowe chełmskie z końca lat dwudziestych XV wieku w Archiwum Lubelskim*. „Rocznik Chełmski” 2007, T. 11, s. 9—20.

¹²⁴ *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV—XVIII wieku. Spisy*. Oprac. H. GMITEREK, R. SZCZYGIEL. Kraków 1992, s. 9, 145—194; J. ŁOSOWSKI: *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku. Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego*. Lublin 2004, s. 40—46.

¹²⁵ W. CZARNECKI: *Szlachta ziemi...*, s. 191—207, 253—272, 302—315.

¹²⁶ A. JANECEK: *Osadnictwo pogranicza...*, s. 75—114, 120—124.

¹²⁷ Tamże, s. 196—204, 120—124; W. CZARNECKI: *Sieć osadnicza...*, s. 9—63; TENŻE: *Dynamika procesów osadniczych w ziemi chełmskiej do końca XVI wieku*. „Rocznik

i katolicy osadnicy zaczęli przybywać na te tereny dopiero wraz z ustabilizowaniem sytuacji politycznej i akcją kolonizacyjną zapoczątkowaną pod koniec XIV wieku przez Dymitra z Goraja. Osadnictwo przebiegało jednak dosyć powolnie, dotyczyło tylko centralnej oraz zachodniej części obydwu ziem i nie wiązało się z masowym napływem ludności polskiej, która w skupiskach wiejskich nadal stanowiła mniejszość.

Rozwój sieci parafialnej zależał w dużym stopniu od postępu zagospodarowania, intensywności osadnictwa i stosunków własności ziemskiej. W latach 1417–1452 doszło do podwojenia liczby parafii katolickich, a rola biskupa chełmskiego w tym przedsięwzięciu była niebagatelna. Biskupiec erygował parafie i potwierdzał fundacje monarchów oraz prywatnych właścicieli w: Chłanowie, Krasnymstawie, Gródku, Potyliczu, Chodywańcach, Grabowcu i Łabuniach¹²⁸. Sam ufundował przynajmniej trzy kościoły: w Łyszczu (1421)¹²⁹, Kumowie (1434)¹³⁰ i w Skierbieszowie (1436)¹³¹. Kolejny miał być właśnie w Zaporze. Nowe świątynie zakładał tam, gdzie mógł liczyć na obecność wiernych, czyli głównie w centralnym i zachodnim rejonach Chełmszczyzny. Chciał w ten sposób zagęścić sieć parafialną swojej diecezji, co, jak widać, nie zawsze spotykało się ze zrozumieniem i wsparciem podległego mu duchowieństwa.

W sentencji pierwszego wyroku w opisywanym sporze, wydanego w Rzymie w 1422 roku (por. *Dodatek*), początkowo mowa ogólnie o roszczeniach wysuwanych przez biskupa względem dochodów należnych plebanowi z dziesięcin. W dalszej części doprecyzowano, że chodzi o dziesięciny ze wsi: Czerńcin, Turobin, Żabno, Zaporze, Tarnawa, Biskupie i Gruszka. Co ciekawe, nie wspomniano w tym kontekście o fundacji kościoła zaporskiego. Uczyniono to w drugim wyroku, wydanym tym razem w Gnieźnie w 1424 roku. Wspomina się w nim o dziesięcinach z tych samych wsi, ale dalej mowa jest także o nowiznach („cum omnibus singulis accrescenciis novalium”)¹³². Warto też zwrócić uwagę na fakt, że po zakończeniu procesu, przyznając kościoło-

Chełmski” 2001, T. 7, s. 47–93; M. KOLACZ-CHMIEL: *Spoločności chłopskie...*, s. 18–36, 52–58.

¹²⁸ Zob. ZDM, Cz. 2, nr 358, 399, 477; Cz. 5, nr 1308, 1312, 1387; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 226, 227, 231, 232, 235–236, 239, 244; A. JANECZEK: *Osadnictwo pogranicza...*, s. 41–42; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 63, 67.

¹²⁹ Dokument erekcyjny streszczony w księdze wizytacji z 1635 r., zob. AA Lublin, Rep. 64A, sygn. 150, k. 42–44; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 212, 240–241; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 72–73. Pleban łyski potwierdzony został w lipcu 1429 r. na rokach sądowych chełmskich, zob. AP Lublin, Księgi ziemskie chełmskie, sygn. 53, k. 8v.

¹³⁰ ZDM, Cz. 5, nr 1404; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 212–213, 237–238; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 69.

¹³¹ ZDM, Cz. 5, nr 1416; L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 213, 247; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 76–77.

¹³² ZDM, Cz. 5, nr 1349.

wi czerniecińskiemu dziesięciny ze wszystkich wspomnianych wsi, Biskupiec podkreślił, że zrobił to „una cum decimis novalium”¹³³. L. Bieńkowski, a za nim W. Czarnecki, opierając się głównie na drugim wyroku, sądził, że Biskupiec od razu uposażył kościół zaporiski w dziesięciny z nowizn¹³⁴. Trzeba jednak zauważyć, że w pierwszym (rzymskim) procesie w ogóle nie ma mowy o nowiznach, w wyroku wspomina się ogólnie o dziesięcinach. Należy domyślać się zatem, że ufundowany przez siebie kościół biskup uposażył najpierw w dziesięciny z Zaporza (może także Gruszki), które zgodnie z nadaniem jego poprzednika z 1406 roku należały się plebanowi czerniecińskiemu. Po przegranej w Kurii Rzymskiej Biskupiec pozostał z problemem utrzymania kościoła zaporskiego. W tej sytuacji zdecydował się sięgnąć po dziesięciny z nowizn. Taka decyzja z kolei spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem nowego plebana czerniecińskiego, czyli Pawła z Kłodawy, odbierającego to jako dotkliwe uszczuplenie dochodów, którymi nie miał zamiaru z nikim się dzielić.

Sprawa dziesięcin była przyczyną częstych sporów pomiędzy biskupami i plebanami, dla tych ostatnich stanowiły one bowiem zazwyczaj najważniejsze źródło uposażenia. Osobnym problemem były roszczenia biskupów wobec dziesięcin z nowizn, zwłaszcza na terenach cechujących się dynamicznym rozwojem osadnictwa. Biskupiec uważał zapewne, podobnie jak inni biskupi, że należą się one jemu i może nimi dowolnie rozporządzać. Wskazuje na to postanowienie statutow pierwszego synodu diecezji chełmskiej, odprowadzonego pod jego przewodnictwem, mówiące, że pleban nie może przyjmować żadnych dziesięcin bez zgody biskupa¹³⁵. Przykład czernieciński pokazuje jednak, że biskup chełmski nie zdołał przeprowadzić akcji rewindykacji tych dóbr, co udało się Zbigniewowi Oleśnickiemu w diecezji krakowskiej, a zwłaszcza w sąsiadującym z diecezją chełmską archidiaconacie lubelskim¹³⁶. W 1433 roku Oleśnicki uzyskał potwierdzenie Jagiełły dla układu zawartego jeszcze w 1359 roku przez Kazimierza Wielkiego z biskupem Bodzantą, na podstawie którego biskup zdobył prawo do pobierania dziesięcin z nowizn¹³⁷. Sprawa nie była jednak taka oczywista, chociażby w świetle Dekretów Grzegorza IX, które stanowiły, że danina z nowizn powinna należeć do kościoła, w którego okręgu parafialnym się znajdują, a biskup może nimi rozporządzać i przyznawać je którejś świątyni wyłącznie w przypadku, jeśli nie należały dotąd do

¹³³ Tamże, nr 1351. W transumpcie Baptysty z Rzymu z 1448 r. przytoczone słowa zostały podkreślone, zob. BPAN Kraków, rkps nr 552.

¹³⁴ L. BIEŃKOWSKI: *Działalność organizacyjna...*, s. 214—216; W. CZARNECKI: *Rozwój sieci...*, s. 42—43; TENŻE: *Szlachta ziemi...*, s. 316—317.

¹³⁵ *Najdawniejsze statuty...*, s. 159. Zob. tamże, s. 59—97 na temat pierwszego synodu i jego statutow.

¹³⁶ Z. GÓRCZAK: *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego*. Kraków 1999, s. 99—105; J. CHACHAJ: *Bliżej schizmatyków niż Krakowa... Archidiaconat lubelski w XV i XVI wieku*. Lublin 2012, s. 177—187, szczególnie s. 180—183.

¹³⁷ KDM, T. 3, nr 730.

żadnej parafii¹³⁸. W tym duchu w 1330 roku arcybiskup gnieźnieński Janisław, rozstrzygając spór pomiędzy biskupem krakowskim a duchowieństwem parafialnym, zdecydował, że dziesięciny z nowizn należą się kościołom parafialnym¹³⁹. Oleśnicki nie przejmował się jednak taką interpretacją. W 1436 roku zapisał w statutach synodalnych przepis mówiący, że świadczenia z nowaliów zarezerwowane są dla biskupa¹⁴⁰. Niedługo później powołał specjalną komisję, na czele której stanął jego sufragan, doskonale znany Biskupcowi, biskup laodycejski, dominikanin Jarosław. Objeżdżał on parafie Lubelszczyzny i rejestrował dziesięciny z nowizn. W rezultacie tych prac biskup krakowski wytoczył szereg pozwów przeciwko podległym sobie plebanom¹⁴¹. Wspomniany układ i statuty dotyczyły wyłącznie biskupów krakowskich i obowiązywały na terenie ich diecezji, ale biskup chełmski musiał mieć zbieżne zamiary. Znane są jego starania z jesieni 1424 roku, aby do diecezji chełmskiej włączyć powiat lubelski. Poselstwo królewskie wysłane w tej sprawie do Rzymu zdołało nakłonić papieża do podjęcia takiej decyzji¹⁴². Nie zgodził się jednak Zbigniew Oleśnicki, po którego interwencji kardynał Lucido Conti wszczął proces w Kurii Rzymskiej i w wyniku rezygnacji zgłoszonej przez prokuratora Biskupca w 1426 roku unieważnił wcześniejsze bulle¹⁴³. Przywołanie tych wydarzeń jest o tyle istotne, że świadczą o poparciu króla dla inicjatyw podejmowanych przez biskupa chełmskiego w zarządzaniu diecezją. Warto również zwrócić uwagę, że miały one miejsce niemalże w tym samym czasie, co spór o dziesięciny parafii czernięcińskiej, który także był rozstrzygany przez Kurię.

Postawa i radykalna zmiana stanowiska Pawła z Kłodawy w czasie procesu o dziesięciny kościoła czernięcińskiego mogą szokować, ale są o tyle interesujące, o ile charakterystyczne dla jego burzliwego życia i całej kariery. W świetle badań A. Radziwińskiego nad duchowieństwem kapitulnym¹⁴⁴ oraz studium

¹³⁸ „Decimae novalium debentur ecclesiae, in cuius parochia surgunt; si vero non sunt in certa parochia, debentur dioeclesano; qui potest sibi retinere, rei alteri ecclesiae concedere” — *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda*. Pars 2. Instruxit A. FRIEDBERG. Graz 1959, Liber III, titl. XXX, cap. XIII, kol. 560.

¹³⁹ KDKK, Cz. 1, nr 149.

¹⁴⁰ *Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446)*. Wyd. S. ZACHOROWSKI. Kraków 1915, s. 45—46.

¹⁴¹ ZDM, Cz. 2, nr 444; KDM, T. 4, nr 1331, 1370, 1478, 1490, 1498.

¹⁴² Z. STARNAWSKI: *Źródła do sporu o przynależność diecezjalną powiatu lubelskiego w XV wieku*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1964, T. 11, z. 4, nr 1, 2; BP, T. 4, nr 1415, 1422; Annales, lib. 11, s. 207—209. Zob. M. KOCZERSKA: *Zbigniew Oleśnicki wśród ludzi i idei swojej epoki*. W: *Zbigniew Oleśnicki książę Kościoła i mąż stanu*. Red. F. KIRYK, Z. NOGA. Kraków 2006, s. 16—19; J.R. MARCZEWSKI: *Dzieje chełmskiej kapituły...*, s. 56—58.

¹⁴³ Z. STARNAWSKI: *Źródła do sporu...*, nr 3, 4, 6; CE, T. 2, nr 147, 148, 152.

¹⁴⁴ A. RADZIWIŃSKI: *Duchowieństwo kapitulne...*, s. 82—169, 210—225; TENŻE: *Modele prawne, społeczne i kulturowe kleru kapitulnego w Polsce średniowiecznej w kontekście jego religijności*. W: TENŻE: *Kościół i duchowieństwo w średniowieczu. Polska i państwo Zako-*

prozopograficznego Pawła Dembińskiego poświęconego członkom kapituły poznańskiej¹⁴⁵ można stwierdzić, że kariera Pawła z Kłodawy przebiegała według klasycznego modelu. Pomimo mieszczańskiego pochodzenia zawdzięczał ją wykształceniu. Prawdziwą furtką do awansów była dla niego natomiast praca notarialna w Kurii Rzymskiej, gdzie przebywał dłużej. Liczba suplik złożonych w tym czasie i zaangażowanie w kolejne spory świadczą o determinacji w dążeniu do zapewnienia sobie dochodowego beneficjum. Kierował się mistrz Paweł owym „pragmatycznym podejściem” do kariery kościelnej, o którym pisał A. Radziwiński. Traktował możliwość objęcia parafii w Czernięcinie jako kolejny stopień w tak ważnej dla niego hierarchii kościelnej. Mówiąc inaczej, było to dla niego „tylko” beneficjum, suma wpisana w rubryce dochodów, nie przywiązywał się do niego i najpewniej nie odwiedził nigdy Czernięcina.

* * *

Dodatkiem do tego artykułu jest edycja wyroku wydanego przez Hartunga z Kappel w dniu 26 czerwca 1422 roku w Rzymie¹⁴⁶. Podstawę wydania stanowi dokument przechowywany w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie pod sygnaturą nr 546. Stan jego zachowania jest dobry. Zasadniczy tekst spisany jedną ręką, kursywą gotycką, na pergaminie. Poniżej częściowo uszkodzony znak notarialny i podpis Arnolda z Keppel. Na odwrocie nowożytna ręka zapisała: „Plebanus de Cierniecin cum episcopo Chelmensi occasione decimarum Romae A°D 1422”, a nieco niżej: „N° p^{mo}”. Uwzględniono także obydwie nowożytnie kopie wpisane pod nagłówkiem: „Plebanus de Czernięcin cum episcopo Chelmensi Romae occasione decimarum”, do kopiarzy katedry chełmskiej przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim pod sygnaturami: kopia nr 1. Rep. 64A, sygn. 10, k. 82—88 (kopiarz z 1715 roku) i nr 2. Rep. 64A, sygn. 8, k. 73—80 (kopiarz z 1755 roku). W tym miejscu warto dodać kilka słów na ich temat, wzajemnych relacji i stosunku do oryginału. Obydwie kopie zostały przepisane przez różnych kopistów, na co wskazuje odmienny charakter pisma, przy czym każdą z nich przepisywała jedna ręka. Późniejsza kopia (z 1755 roku) została sporządzona piśmem dużo bardziej ozdobnym niż pierwsza. W obu zastosowano klasyczną pisownię łacińską, jak również zapis imienia w formie „Joannes”. Manierę drugiego kopisty widać w słowie „episcopus”. Kopiści starali się rozwiązywać średniowieczne skróty,

nu Krzyżackiego w Prusach. Toruń 2012, s. 42—50; TENŻE: *Kapituły w Polsce średniowiecznej — modele karier kościelnych*. W: TENŻE: *Kościół i duchowieństwo w średniowieczu...*, s. 51—74.

¹⁴⁵ P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 118—132, 149—242, 253—256, 299—318.

¹⁴⁶ Za pomoc w przygotowaniu tekstu do edycji pragnę w tym miejscu podziękować p. Magdalenie Markiewicz.

ale najwyraźniej nie zawsze zdołali to zrobić. Wówczas starannie kopiowali znaki skracające. Obydwaj zaznaczyli podkreślenia tekstu występujące w oryginale i przerysowali znak notarialny, przy czym tę drugą czynność zdecydowanie wierniej wykonał pierwszy kopista. Pomiędzy obydwoma kopiami widoczne są duże podobieństwa, występują jednak też różnice. Dotyczą one poszczególnych słów — przykładowo tam, gdzie kopia nr 1 ma „quicquid”, w oryginale i w kopii nr 2 znajdziemy zawsze „quidquid”. Pierwszy kopista zapisywał imię pierwszego audytora w formie „Geminianus”, a drugi — „Gieminianus”. Podobnie jest z nazwami miejscowości: nr 1 — „Czerniencin”, a nr 2 — „Czerniecín”, podczas gdy w oryginale stoi „Czirnanczi”. Z niewiadomych powodów obydwaj kopiści zgodnie zniekształcili nazwę Zaporza, zapisując ją w formie „Zapczice”, „Zapczyce”, gdy na piętnastowiecznym pergaminie czytamy „Zapoirze”¹⁴⁷. W dwóch miejscach drugi kopista pominął kilka wyrazów, które znajdujemy u pierwszego oraz w oryginale. Z kolei, gdy w pierwszej kopii jej autor pomylił się i wytarł następnie sześć słów (znajdujących się w oryginale), drugi kopista jakby nie zauważył tego ubytku i kontynuował tekst bez jakiegokolwiek zaznaczania. Wszystkie te obserwacje pozwalają przyjąć, że pierwszy kopista korzystał najprawdopodobniej z oryginału, a drugi miał przed oczyma zaledwie efekt pracy swojego poprzednika. Pozostaje pytanie, czy oryginałem, który widział pierwszy kopista w 1715 roku, był krakowski egzemplarz. Mogą na to wskazywać duże podobieństwa pomiędzy notą zapisaną na jego odwrocie a nagłówkiem umieszczonym nad tekstem kopii. Z kolei numery widniejące na odwrocie tego pergaminu i kolejnych dokumentów dotyczących tej samej sprawy sugerują, że były wcześniej inwentaryzowane, stanowiąc element jakiegoś zbioru. Niestety, nie można ustalić, skąd edytowany dokument (i pozostałe) trafił do krakowskiej Biblioteki, pozostaje zatem przyjąć, że jego pochodzenie ze spuścizny po biskupach chełmskich jest prawdopodobne.

Edycja została dokonana z zastosowaniem instrukcji wydawniczej Adama Wolffa¹⁴⁸. Zrezygnowano z przypisów rzeczowych, gdyż informacje na temat osób i miejscowości występujących w źródle znajdują się w zasadniczej części tego tekstu.

¹⁴⁷ Błąd kopistów wpłynął na wymienienie przez wydawców regestu Żabczyc zamiast Zaporza, zob. ZDM, Cz. 5, nr 1333. Za regestem powtórzył P. DEMBIŃSKI: *Poznańska kapituła...*, s. 613, przyp. 693. W. CZARNECKI (*Sieć osadnicza...*, tabela 1) oraz M. KOŁACZ-CHMIEL (*Spoleczności chłopskie...*, tabela 1) nie odnotowują Żabczyc.

¹⁴⁸ A. WOLFF: *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*. St. Żr. 1957, T. 1, s. 155—180.

Dodatek

Rzym, 26 VI 1422 roku

Audytory papieski Hartung z Kappel ogłasza wyrok w sporze o dziesięciny ze wsi Czernięcin, Turobin, Żabno, Zaporze, Tarnawa, Biskupie i Gruszka, toczącym się pomiędzy Janem, plebanem w Czernięcinie, a biskupem chełmskim Janem Biskupcem, przysądżając sporne dziesięciny plebanowi i skazując biskupa na zapłacenie kosztów sądowych

Or.: BPAN Kraków, perg. nr 546; wymiary 380x540 + 45 mm, stan zachowania dobry, niewielkie ubytki i zatarcia na zgięciach, inicjał „I” na długości 1/3 tekstu, podkreślenia tekstu, na zakładce dwie dziury po sznurku pieczęci, u dołu znak notarialny w kształcie czteroramienną gwiazdy, której pole wypełnione jest szachownicą, brzegi ozdobione zaokrąglonymi blankami, a wierzchołki zakończone krzyżami, podstawa uszkodzona z zatartym napisem, w kopiach widać słowo Arnoldus; na odwrocie dokumentu noty spisane nowożytną ręką: Plebanus de Cierniecin cum episcopo Chelmensi occasione decimarum Romae A°D 1422, poniżej N° p^{mo}

Kop.: 1. AA Lublin, Rep. 64A, sygn. 10, k. 82–88 (kopiarz katedry chełmskiej z 1715 roku), z nagłówkiem Plebanus de Czerniencin cum episcopo Chelmensi Romae occasione decimarum

2. AA Lublin, Rep. 64A, sygn. 8, k. 73–80 (kopiarz katedry chełmskiej z 1755 r.), z takim samym nagłówkiem

Reg.: ZDM, Cz. 5, nr 1333; Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Cz. 1. Oprac. K. Dziwik. Wrocław 1966, nr 43

Lit.: L. BIEŃKOWSKI: Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417–1452). „Roczniki Humanistyczne” 1958, T. 7, z. 2, s. 42–43

|| In nomine Domini, amen. || Pridem^a sanctissimus^b in Christo^c pater et dominus noster, dominus Martinus | divina providencia papa quintus, quandam commissionis sive supplicationis cedulam venerabili et circumspecto viro domino Geminiano de Prato decretorum doctori, preposito Pistoriensi, domini nostri pape capellano et ipsius sacri palatii apostolici | causarum auditori, per certum suum cursorem presentari fecit, huiusmodi sub tenore:

^a litera „p” ma wydłużony i ozdobny kształt,

^b pierwsza i dwie kolejne litery „s” mają ozdobnie wydłużony kształt,

^c xpo,

“Dignetur^d Sanctitas Vestra causam appellacionis pro parte devoti viri Johannis rectoris parrochialis ecclesie de Czirnanczi^e, tam suo quam ecclesie sue nominibus, | in partibus ad sanctam Sedem Apostolicam a nonnullis pretensis, monicionibus et aliis gravaminibus sibi per reverendum patrem dominum Johannem episcopum Chelmemsem, occasione nonnullarum decimarum ad dictam suam ecclesiam de Czirnanczi, dicte Chelmensis diocesis, pertinencium et [spectancium^f], ut dicitur, emissis et illatis, interposite, una cum negotio principali, committere alicui ex venerabilibus et circumspcctis viris dominis vestri sacri palatii apostolici causarum auditoribus audiendam, cognoscendam, decidendam et fine debito terminandam cum omnibus et singulis suis emergencibus, incidencibus, dependencibus et connexis, cum potestate citandi dictum dominum Johannem episcopum omnesque alios et singulos, sua communiter vel divisim interesse putantes, in Romana Curia extra et ad partes, tociens quociens opus erit, non obstante, quod causa seu cause huiusmodi non sint ad dictam Curiam legitime devolute, neque in eadem de iuris auctoritate tractande seu eciam finiende”. In fine vero dicte commissionis sive supplicacionis cedula scripta erant de alterius manus littera, superiori littere ipsius cedula penitus et omnino dissimili et diversa, hec verba videlicet: “De mandato domini nostri pape audiat magister Geminanus de Prato, citet, ut petitur, et iustitiam faciat”.

^gCuius quidem^g commissionis vigore, citacione legitima una cum inhibicione inserta pro parte dicti domini Johannis rectoris ecclesie de Czirnanczi, Chelmensis diocesis, principalis, in prescripta nobis facta et presentata commissione principaliter nominati, [^hcontra et adversus dictum reverendum^h] patrem dominum Johannem episcopum Chelmemsem ex adverso principalem in eadem commissione ex adverso principaliter descriptum, omnesque alios et singulos, sua communiter vel divisim interesse putantes extra Romanam Curiam et ad partes, [ⁱper dictum dominum Geminianum auditorem in forma solita et consueta data et concessaⁱ].

Subsequenter dominus Geminianus auditor certis de causis animum suum ad id moventibus se a Romana Curia absentavit, propter cuius absenciam dictus dominus M[artinus] papa causam et causas huiusmodi nobis Hartungo de Cappel decretorum doctori, [^jthesaurario ecclesie Hildesemensis, domini^j] nostri pape capellano et ipsius sacri palatii causarum [^kauditori in consistorio^k], in quo coram dicto domino Geminiano auditore indecise remanserant, resumendas concessit, ulteriusque audientas, cognoscendas, decidendas et fine debito terminandas cum omnibus et singulis suis emergencibus, incidencibus, dependencibus et connexis. Huiusmodi namque

^d majuskułą,

^e w całej Kop. nr 1 Czerniecin, w Kop. nr 2 Czerniecin,

^f wyraz mocno skrócony i częściowo zatarty, widoczne dwie pierwsze litery, Kop. nr 1 i 2 spectantium,

^{g-g} majuskułą,

^{h-h} częściowo zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

ⁱ⁻ⁱ częściowo zatarte, na zgięciu pergaminu, wg Kop. nr 1 i 2,

^{j-j} zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

^{k-k} częściowo zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

commissionis vigore, causa et causis huiusmodi per nos debite resumptis, ac citacione per dictum dominum Geminianum auditorem ad partes decreta per providum virum magistrum Johannem Nicolai Scriba in Romana Curia et prefati domini Johannis rectoris principalis procuratorem, prout de sue procuracionis mandato legitimis constabat, prout et constat, documentis, prout in actis cause huiusmodi registrata extiterat repetita, ipsiusque execucionis de ipsa in partibus legitime facta per eundem magistrum Johannem procuratorem coram nobis facto realiter et in scriptis reproductis. Nos tunc in causa et causis huiusmodi rite procedentes, ad prefati magistri Johannis Nicolai Scriba procuratoris instanciam prefatum reverendum patrem dominum Johannem episcopum Chelmensem ex adverso principalem, omnesque alios et singulos, sua communiter vel divisim interesse putantes eorumque procuratores, si qui tunc erant in Romana Curia, pro eisdem ad dicendum et opponendum, verbo vel in scriptis quidquid dicere sive opponere volebant contra commissionem prefato domino Geminiano auditori, ut premittitur, factam et presentatam, citacionemque per eundem ipsius vigore commissionis ad partes decretam, necnon execucionem de ipsa in dictis partibus legitime factam iudicialiter repetitis et reproductis, ut prefertur, per audienciam publicam litterarum contradictarum dicti domini nostri pape citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium competentem. In quo ^{l-1}comparens coram nobis dictus magister Johannes Nicolai Scriba procurator^l, quo supra nomine procuratorio, et quandam citacionis audire pergameni cedulam, ab auditorio nostro emanatam, de nostrisque voluntate et mandato in audiencia predicta positam, lectam, signatam, sigillatam et alias debite executam facto et in scriptis reproducens, citatorum in eadem contentorum non comparencium, neque quidquid verbo vel in scriptis contra commissionem, citacionem et execucionem supradictas dicere sive opponere curancium, contumaciam accusavit, ispsosque per nos contumaces reputari debita cum instancia postulavit. Nos tunc dictos citatos non comparentes, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantes, licet tamen sufficienter expectatos reputavimus, prout erant, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumaces et in eorum contumaciam et ad prefati magistri Johannis Nicolai Scriba procuratoris instanciam eosdem citatos ulterius ad dandum et recipiendum darique et recipi videndum libellum sive summariam in hac causa petitionem, per audienciam contradictarum predictam citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium competentem, quem dicto magistro Johanni Nicolai Scriba procuratori, quo supra nomine, instanti et petenti, partique sue ad idem duximus assignandum.

In quo quidem termino per providum virum magistrum Johannem de Heedel^m in dicta Curia et prefati domini Johannis rectoris ecclesie de Czirnanczi principalis eciam procuratorem, prout de ipsius mandato procuracionis nobis eciam legitimam fecit fidem, coram nobis in iudicio legitime comparentem et quandam citacionis audire pergameni cedulam, ab auditorio nostro emanatam, de nostrisque voluntate et mandato in audiencia predicta positam, lectam, signatam, sigillatam

^{l-1} brak w Kop. nr 2,

^m w całym dokumencie Kop. nr 1 i 2 Herdel,

et alias debite execucioni demandatam, citatorumque in eadem contentorum non comparencium, neque aliquem libellum sive petitionem summariam in causa ipsa dare aut ex adverso dari videre curancium, contumaciam accusantem, et in eorum contumaciam satisfaciendo termino diei huiusmodi pro parte sua quodam libello sive summaria petitione facto et in scriptis oblatum et productum. Nos tunc dictos citatos non comparentes, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantes, licet sufficienter expectatos reputavimus, prout erant, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumaces, in eorum contumaciam et ad dicti magistri Johannis de Heedel procuratoris instanciam eosdem citatos ulterius ad respondendum libello huiusmodi litemque super ipso contestandum et contestari videndum, necnon iurandum et deliberandum iurarique et deliberari videndum de calumpnia vitanda et veritate dicenda cum omnibus et singulis capitulis in et sub calumpnie iuramento contentis, tam super oblato libello, quam tota causa huiusmodi, per audienciam contradictarum predictam citari mandavimus et fecimus ad ceterum terminum peremptorium competentem, eodem termino dicto magistro Johanne Hedel procuratore, quo supra nomine, instante et petente, ad idem faciendum assignato.

Quoquidem termino adveniente comparuit in iudicio legitime coram nobis dictus magister Johannes de Heedel procurator, quo supra nomine, et quandam citacionis audire pergameni cedula, ab auditorio nostro emanatam, de nostris voluntate et mandato in audiencia contradictarum predicta positam, lectam, signatam, sigillatam aliasque debite executam facto et in scriptis exhibuit et produxit, citatorumque in eadem contentorum non comparencium, neque dicto libello oblato respondere, litemque super ipso contestari aut ex adverso contestari videre, neque eciam aliquod calumpnie iuramentum in causa ipsa prestare aut prestari ex adverso videre curancium, contumaciam accusavit, ipsosque contumaces per nos reputari petit. Et in eorum contumaciam postquam per nos ad hoc rite admissus fuerat pro ⁿ⁻ⁿsatisfactione termini huiusmodi pro ⁿ parte sua ad mandatum nostrum et in nostris manibus tactis Scripturis corporaliter Sacrosanctis ad Sancta Dei Ewangelia, tam super dicto per eum oblato libello, quam tota causa huiusmodi solitum calumpnie prestitit iuramentum. Nos deinde dictos citatos non comparentes, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantes, licet tamen sufficienter expectatos reputavimus, prout erant, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumaces, in ipsorum contumaciam et ad prefati magistri Johannis Heedel procuratoris instanciam supradictos citatos ulterius ad ponendum et articulandum ponique et articulari videndum in causa et causis huiusmodi per audienciam predictam citari mandavimus et fecimus ad certum peremptorium terminum competentem, quem dicto magistro Johanni Heedel procuratori, quo supra nomine, instanti et petenti, ad idem statuimus faciendum.

Occurrente namque termino huiusmodi et in ipso dicto magistro Johanne de Heedel procuratore, quo supra nomine, coram nobis in iudicio legitime comparente et quandam citacionis audire pergameni cedula, ab auditorio nostro emanatam, de

ⁿ⁻ⁿ brak w Kop. nr 2,

nostrisque voluntate et mandato in audiencia contradictarum predicta positam, lectam, signatam, sigillatam aliasque debite executam facto et in scriptis reproducente, citatorumque in eadem contentorum non comparencium, neque aliquos posiciones et articulos in tam ipsa producere aut ex adverso produci videre curancium, contumaciam accusante ipsosque per nos contumaces reputari petentes. Et in eorum contumaciam satisfaciendo termino huiusmodi pro parte sua nonnullos posiciones et articulos pro testibus affuturis in causa huiusmodi productos, receptos et iuratos facto et in scriptis datos et productos, prout in eisdem actis registratis extiterunt repentes et de novo reproducentes. Nos tunc dictos citatos non comparentes, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantes, licet tamen sufficienter expectatos reputavimus, prout erant, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumaces. Et in ipsorum contumaciam ad prefatique magistri Johannis Heedel procuratoris instanciam eosdem citatos ulterius ad producendum et excipendum, quidque verbo vel in scriptis dicere sive excipere volebant contra posiciones et articulos huiusmodi, in quantum articuli ac respondendum eisdem, in quantum posiciones existebant^o sive esse censebantur, per audienciam litterarum contradictarum predictam^p citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium competentem. In quo comparens in iudicio legitime coram nobis dictus magister Johannes Heedel procurator, quo supra nomine procuracionis, et quandam citacionis audire pergameni cedula, a nobis emanatam, de nostrisque voluntate et mandato in audiencia predicta positam, lectam, signatam et sigillatam ac alias debite executam facto reproducens, citatorum in eadem contentorum non comparencium, neque quidque verbo vel in scriptis contra posiciones et articulos huiusmodi dicere sive excipere, in quantum articuli neque etiam eisdem, in quantum posiciones existebant sive esse censebantur, respondere curancium, contumaciam accusavit ipsosque per nos contumaces reputari debita cum instancia postulavit. Nos tunc dictos citatos non comparentes, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantes, licet sufficienter expectatos reputavimus, prout [^qerant, quo ad actum et terminum^q] predictum, exigente iusticia, [^rmerito contumaces. Et in ipsorum contumaciam ac ad dicti magistri^r] Johannis Heedel procuratoris instanciam providum [^svirum^s] magistrum Paulum de Clodawa in Romana Curia, ut prefati [^qreverendi^q] patris domini Johannis episcopi Chelmensis ex adverso principalis procuratorem, prout de sue procuracionis mandato nobis litteris constabat, [^uet constat, documentis^u], ad producendum et produci videndum omnia et singula acta, actitata, litteras, scripturas processus, privilegia, iusticia, iura et munimenta, quibus partes ipse in causa huiusmodi uti volebant, ut se iuvare, per unum ex dicti domini nostri pape cursoribus citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium competentem, quem dicto

^o Kop. nr 1 i 2 postulabant,

^p brak w Kop. nr 1 i 2,

^{q-r} częściowo zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

^{r-r} częściowo zatarte, na zgięciu pergaminu, wg Kop. nr 1 i 2,

^s dziura w pergaminie, Kop. nr 1 i 2 virum,

^t dziura w pergaminie, Kop. nr 1 i 2 reverendi,

^{u-u} częściowo zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

magistro Johanni procuratori, instanti et petenti, statuimus tunc ad idem. In quo termino per prefatum magistrum Johannem Heedel procuratorem, quo supra nomine, coram nobis in iudicio comparentem, dicti magistri Pauli de Clodawa ex adverso procuratoris non comparentis, neque aliqua iura sive munimenta producere in causa ipsa aut produci videre curantis, contumacia accusata ipsumque contumacem reputari per nos instanter postulatum. Et in eius contumaciam pro satisfaccione termini huiusmodi nonnullis iuribus et munitentis pro parte sua, verbo dumtaxat cum protestacione tamen dando eodem, facto et in scriptis, suis loco et tempore oportunis, exhibitis datis et productis. Nos dictum magistrum Paulum ex adverso procuratorem non comparentem, neque huiusmodi termino in aliquo satisfacere curantem, licet tamen sufficienter expectatam reputantes, prout erat, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumacem. In ipsius contumaciam et ad dicti magistri Johannis Heedel procuratoris instanciam providum virum magistrum Henricum Lupi in dicta Romana Curia et per dictum magistrum Paulum de Clodowa constitutum ad causam huiusmodi legitime substitutum procuratoris, prout de huiusmodi eciam substitucione mandatis apud acta cause huiusmodi legitime nobis edoctum extiterat ad dicendum et opponendum verbo vel in scriptis, quidquid dicere sive opponere volebat contra iura et munimenta huiusmodi, per certum dicti domini nostri pape cursorem citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium comparentem.

Adveniente namque termino huiusmodi et in ipso comparentibus in iudicio legitime coram nobis magistris Johanne Heedel ex una, et Henrico Lupi substituto, procuratoribus hinc inde predictis procuratoriis eorum hinc inde nominibus quibus supra, partibus ex altera, dictus magister Henricus Lupi procurator substitutus nonnullas excepciones articulatas sive articulos excepcionat contra iura et munimenta per dictum magistrum Johannem de Heedel procuratorem, ut prefertur, predictam pro satisfaccione termini huiusmodi exhibuit pro parte sua et produxit nosque consequenter ad prefati magistri Johannis Heedel procuratoris instanciam eundem magistrum Henricum Lupi procuratorem substitutum ex adverso ad declarandum et declarari videndum, quidquid parte hinc inde verbo vel in scriptis in causa ipsa declarandum volebant, per certum domini nostri pape cursorem citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium comparentem, eundem dicto magistro Joh[ann]i procuratori, quo supra nomine, instanti et petenti, ad idem faciendum assignandum. In quo comparentibus in iudicio legitime coram nobis magistris Johanne Heedel ex una, et Henrico Lupi procuratoribus predictis procuratoriis eorum hinc inde nominibus quibus supra, partibus ex altera, Johannes Heedel se tunc in causa ipsa nil velle declarare allegavit. Henricus vero Lupi substitutus procuratoris prefatas positiones et articulos sive excepciones articulatas supradictas contra iura adversa per se, ut prefertur, datos, satisfaciendo termino huiusmodi pro parte sua loco declarationum in causa huiusmodi repetiit et reproduxit. Subsequenter vero posicionibus et articulis pro parte dicti magistri Johannis Heedel procuratoris, ut prefertur, datis, ipsoque, instanti et petenti, ac parte sua ad probandos eosdem servatis servandis^v per

^v Kop. nr 2 provandis,

nos in curie rite admissis. Et super ipsis nonnullis testibus fide dignis productis, receptis et iuratis ac examinatis, eorumque dictis et deposicionibus in scriptis fideliter redactis.

Oblata quoque deinceps per dictum magistrum Johannem de Heedel procuratorem, quo supra nomine, quadam petitionis summaria sub hac verborum forma: "Petit^w procurator et procuratorio nomine [^xhonorabilis viri, domini Jo[h]annis rectoris parochialis^x] ecclesie de Czirnanczi, Chelmensis diocesis, per vos dominum auditorem vestramque diffinitivam sententiam pronunciari decernique et declarari ius decimandi et decimas predictas ex dictis villis: Czirnanczi, Thurobin, Zabno, Zapoirze^y, Tarnawa, Biscupe et Gruska, Chelmensis diocesis predictae, annis singulis provenientes [^zad dominum, dominum Jo[h]annem rectorem et ad dictam suam ecclesiam spectasse et pertinuisse, ac spectare et pertinere^z] de iure sibi et dicte sue ecclesie huiusmodi decimas adiudicandum fore et per vos adiudicari, dictoque Johanni episcopo Chelmensi in dictis decimis seu ad eas nullum ius competisse neque competere opponensque molestaciones, vexaciones et impedimenta predictas et predicta fuisse et esse temerarias, illicitas et iniustas ac temeraria, illicita et iniusta, ac de facto presumptas et presumpta, ipsique domino Johanni super iure decimandi episcopo Chelmensi ac decimis nec non oppositionibus, molestacionibus, vexacionibus et impedimentis predictis perpetuum silencium imponendum fore et per vos imponi, ipsumque dominum Johannem episcopum in expensis propterea coram vobis legitime factis condemnandum fore et per vos condemnari, de expensis fiendis protestando ac alias inde et super premissis omnibus et singulis sibi fieri iusticie complementis".

Premissa omnia et singula dicit et petit dictus procurator, nomine quo supra, coniunctim et divisim ac alias omnibus melioribus modo, via, iure, causa et forma, quibus potest et debet, vestrum benignum officium in premissis et eorum quolibet humiliter implorando. Salvo sibi dicto nomine iuris addendi, minuendi, mutandi, corrigendi, declarandi item de quo protestatur. Et protestatur, ut fuit et est moris item. Tandem nos ad prefati magistri Johannis Hedel procuratoris instanciam dictum magistrum Henricum Lupi substitutum procuratoris ex adverso ad concludendum et concludi videndum in causa et causis huiusmodi, nec non ad audiendum nostram in causa ipsa in scriptis ferri et promulgari diffinitivam sententiam, vel dicendum, et causam, si quam habebat, quare premissa fieri non debebant, allegandum, per certum dicti domini nostri pape cursorem citari mandavimus et fecimus ad certum terminum peremptorium competentem, quem dicto magistro Johanni Hedel procuratori, quo supra nomine, instanti et petenti, partique sue ad idem duximus assignandum.

Quoquidem termino adveniente comparuit in iudicio legitime coram nobis dictus magister Johannes Heedel procurator, quo supra nomine procuratorio, et prefati magistri Henrici Lupi ex adverso procuratoris substituti non comparentis, neque in causa et causis huiusmodi concludere aut ex adverso concludi videre, neque eciam

^w majuskułą,

^{x-x} częściowo zatarte, na zgięciu pergaminu, wg Kop. nr 1 i 2,

^y Kop. nr 1 i 2 Zapcice,

^{z-z} częściowo zatarte, na zgięciu pergaminu, wg Kop. nr 1 i 2,

diffinitivam sententiam in eodem per nos in scriptis ferri et promulgari audire aut causam aliquam rationabilem, quare promissa fieri non debebant, allegare curantis, contumaciam accusavit, ipsumque per nos contumacem reputari. Et in eius contumaciam, quantum in ipso fuit, in causa ipsa concludens secum concludi et pro concluso habere in eadem, nec non diffinitivam pro se et pro parte sua et contra dictam sibi partem adversam, iuxta formam petitionis sue desuper oblato per nos ferri et promulgari sententiam debita cum instancia postulavit. Nos tunc Hartungus auditor prefatus prefatum magistrum Henricum Lupi ^{aa}-ex adverso procuratorem substitutum non comparentem, neque huiusmodi diei termino in aliquo satisfacere curantem, licet tamen^{aa} sufficienter expectatum reputavimus, prout erat, quo ad actum et terminum huiusmodi, exigente iusticia, merito contumacem. Et in eius contumaciam una cum prefato magistro Jo[h]anne Heedel procuratore, concludente et secum concludi petente, duximus concludendum et conclusimus, habuimusque et habere volumus in causa ipsa pro conclusis. Et nichilominus visis per nos primitus et diligenter inspectis omnibus et singulis actis, actitatis, litteris, scripturis, privilegiis, processibus, instrumentis, iuribus et munimentis testiumque dictis et deposicionibus in huiusmodi causa habitis, factis et productis, ipsisque cum diligentia debita recensitis de dominorum nostrorum consilio et assensu, quibus de huiusmodi cause meritis relacionem plenariam fecimus et fidelem, prehabitaque inter ipsos et nos deliberacione sufficienti et matura. Ad nostram in causa ipsa diffinitivam sententiam faciendam et promulgandam procedendum duximus et processimus, quodque per ea, que vidimus et cognovimus, ac presentibus cognoscimus et videmus pro parte dicti magistri Johannis Heedel procuratoris et contra dictam sibi adversam partem in scriptis tulimus et promulgavimus, ac presentibus ferimus et promulgamus in hunc, qui sequitur, modum:

^{ab}-Christi ^{ac}nomine^{-ab} invocato, pro tribunali sedentes et solum Deum pre oculis habentes, de dominorum coauditorum nostrorum consilio et assensu, per hanc nostram diffinitivam sententiam, quam ferimus in hiis scriptis, pronunciamus, [^{ad}-decernimus et declaramus^{-ad}] ius decimandi ac decimas predictas ex [dictis^{ae}] villis: Czirnanczi, Thurobin, Zabno, Zapoirze^{af}, Tarnawa, Biskupe et Gruska, Chelmensis diocesis predictae, annis singulis provenientes ad dictum dominum Johannem rectorem [^{ag}-et ad dictam^{-ag}] suam ecclesiam spectasse et pertinuisse, ac spectare et [^{ah}-pertinere de^{-ah}] iure, sibique et dicte sue ecclesie huiusmodi decimas adiudicandum fore et adiudicamus, dictoque Johanni episcopo Chelmensi in dictis decimis seu ad eas nullum ius competisse neque competere, oppositionesque molestaciones, vexaciones et impedimenta predictas et

^{aa--aa} Kop. nr 1: una cum prefato magistro Joanne Herdel procuratore huiusmodi diei, po-
czym następuje sześć wytartych wyrazów, Kop. nr 2 brak tego fragmentu,

^{ac} XPI,

^{ab--ab} majuskułą,

^{ad--ad} częściowo zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

^{ac} dziura w pergaminie, Kop. nr 1 i 2 dictis,

^{af} Kop. nr 1 i 2 Zapczyce,

^{ag--ag} zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

^{ah--ah} zatarte, wg Kop. nr 1 i 2,

predicta fuisse et esse temerarias, illicitas et iniustas temerariaeque illicita et iniusta, ac de facto presumptas et presumpta, ipsique domino Johanni episcopo Chelmensi super iure decidendi ac decimis necnon oppositionibus, molestacionibus, vexacionibus et impedimentis predictis perpetuum silencium inponendum fore et^{ai} inponimus, ipsumque dominum Johannem episcopum Chelmensem in expensis propterea coram nobis legitime factis condemnandum fore et condemnamus. Quarum expensarum taxationem nobis in posterum reservamus. ^{aj}In quorum^{aj} omnium et sigulorum fidem et testimonium premissorum presentes nostras litteras sive presens publicum instrumentum, huiusmodi nostram diffinitivam sentenciam in se continentes sive continens, ex inde fieri et per notarium publicum nostrumque et huiusmodi cause coram nobis scribam infrascriptum subscribi et publicari mandavimus, nostrique sigilli iussimus et fecimus appensione communiri.

^{ak}Lecta, lata^{ak} et in scriptis promulgata fuit huiusmodi nostra diffinitiva sententia per nos Hartungum auditorem audiencie Rome in ecclesia sancti Eustachii pro audientia causarum apostolica specialiter deputata nobis inibi mane hora causarum consueta ad iura reddendum in loco [nostro^{al}] solito pro tribunali sedentibus. Sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo secundo, Indictione quinta decima, die vero Veneris vicesima sexta, mensis iunii, pontificatus prefati domini nostri, domini Martini pape quinti, anno quinto. Presentibus ibidem discretis viris magistris Swedero Tegging et Henrico de Cappel notariis publicis scribisque nostris, clericis Colonensis et Magnutiniensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Z.N. Et^{am} ego Arnoldus de Keppel clericus Traiectensis diocesis, publicus apostolica ac imperiali auctoritate notarius, necnon dicti reverendi patris, domini Hartungi auditoris et huiusmodi cause coram eo scriba, quia predictae sentencie diffinitive, petitioni ipsiusque presentacioni, omnibusque aliis et singulis dum sic, ut premittitur, fierent et agerentur una cum prenominationis testibus presens interfui, eaque omnia et singula sic peracta in actis cause inveni ac fieri vidi et audivi. Ideo hoc presens publicum instrumentum huiusmodi sentenciam in se continentes sive continens exinde confeci, publicavi et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis, una cum appensione sigilli prefati domini Hartungi auditoris, per alium, me aliis occupato negociis, fideliter scriptum signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

^{ai} poprzeczna kreska ozdobnie przeciągnięta,

^{aj--aj} majuskułą,

^{ak--ak} majuskułą,

^{al} zatarte, Kop. nr 1 i 2 nostro,

^{am} w kształcie ozdobnego inicjału, inną ręką.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, Rep. 60A, sygn. 158, 191; Rep. 64A, sygn. 8, 10, 150; Rep. 64P, perg. nr 3.
Archiwum Państwowe w Lublinie, Księgi ziemskie chełmskie, sygn. 53.
Biblioteka Jagiellońska, rkps nr 348.
Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, perg. nr 545, 546, 550, 551, 552, 553.

Źródła drukowane

- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*. Vol. 1. Ed. B. ULANOWSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 13. Cracoviae 1894.
Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. Vol. 2. Ed. B. ULANOWSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 16. Cracoviae 1902.
Akta grodzkie i ziemskie. Wyd. K. LISKE. T. 2. Lwów 1870; T. 4. Lwów 1873.
Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Ed. C. BACZKOWSKI, M. KOWALCZYK, J. MRUK, C. OŻÓG, C. PIROŻYŃSKA, D. TURKOWSKA, G. WYROZUMSKI. Lib. 11. Cracoviae 2000; Lib. 12. Cracoviae 2003.
Annaty z Królestwa Polskiego w XV wieku (1421—1503). Wyd. M.D. KOWALSKI. W: *Akta Kamery Apostolskiej*. T. 4. Kraków 2002.
Bullarium Poloniae. T. 3. Wyd. I. SUŁKOWSKA-KURAŚ, S. KURAŚ. Romae 1988; T. 4. Wyd. I. SUŁKOWSKA-KURAŚ, S. KURAŚ, H. WAJS. Romae 1992.
Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur. T. 2. Oprac. M. KOWALCZYK. Wyd. P. CZARTORYSKI. Wrocław 1982.
Codex epistolaris saeculi decimi quinti. T. 2. Ed. A. LEWICKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 12. Cracoviae 1891.
Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda. Pars 2. Instruxit A. FRIEDBERG. Graz 1959.
Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441—1450. Oprac. B. PRZYBYSZEWSKI. Kraków 1993.
Dokumenty soborów powszechnych. T. 2—3. Oprac. A. BARON, H. PIETRAS. Kraków 2003.
Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Cz. 1. Oprac. K. DZIWIK. Wrocław 1966.
Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława. Cz. 1. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 1. Cracoviae 1874.
Kodeks dyplomatyczny Małopolski. T. 3. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 10. Cracoviae 1887.
Kodeks dyplomatyczny Małopolski. T. 4. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 17. Cracoviae 1905.

- Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*. Cz. 1. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. In: *Monumenta Medii Aevi Historica*. T. 5. Cracoviae 1879.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 5. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. Poznań 1908; T. 7. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, R. WALCZAK. Warszawa—Poznań 1985; T. 8. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JASIŃSKI. Warszawa—Poznań 1989; T. 11. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JASIŃSKI, T. JUREK, I. SKIERSKA. Poznań 1999.
- Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JUREK, I. SKIERSKA, W. SWOBODA. Kraków 2000.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400—1508*. T. 1. Wyd. A. GĄSIOROWSKI, T. JUREK, I. SKIERSKA. Kraków 2004.
- Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*. T. 7. Pars 1. Ed. J. ERŠIL. Pragae 1996.
- Najdawniejsze statuty synodalne diecezji chełmskiej z XV w.* Wyd. J. SAWICKI. W: *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. T. 4. Lublin 1948.
- Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Martins V. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1417—1431*. Bd. 4. Teil 3. Bearb. von K.A. FINK. Berlin 1958.
- Starodawne prawa polskiego pomniki*. T. 2. Wyd. Z.A. HELCEL. Kraków 1870.
- Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446)*. Wyd. S. ZACHOROWSKI. Kraków 1915.
- Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z 1420 r.* Wyd. J. FIJAŁEK, A. VETULANI. Kraków 1915—1951.
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. T. 2. Ed. A. THEINER. Romae 1861.
- Zapiski sądowe województwa sandomierskiego*. Wyd. F. PIEKOSIŃSKI. „Archiwum Komisji Prawniczej [Polskiej] Akademii Umiejętności” 1907, T. 8, Cz. 1.
- Zbiór dokumentów małopolskich*. Cz. 2. Oprac. S. KURAŚ. Wrocław 1963; Cz. 4—7. Oprac. S. KURAŚ, I. SUŁKOWSKA-KURAŚ. Wrocław 1969, 1970, 1974, 1975.

Opracowania

- ABRAHAM W.: *Akt fundacyjny króla Władysława Jagiełły dla biskupa chełmskiego. Korczyn 16 sierpnia 1417*. „Kwartalnik Historyczny” 1918, T. 32.
- ABRAHAM W.: *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899—1913*. „Archiwum Komisji Historycznej [Polskiej] Akademii Umiejętności” 1923, seria 2, T. 1.
- BIENIAK J.: *Jan zwany Pella z Niewiesza*. W: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994.
- BIEŃKOWSKI L.: *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417—1452)*. „Roczniki Humanistyczne” 1958, T. 7, z. 2.
- BORKOWSKA U.: *Królewscy spowiednicy*. W: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze — wczesna epoka nowożytna)*. Red. W. IWAŃCZAK, S.K. KUCZYŃSKI. Warszawa 2001.
- BRUNDAGE J.A.: *Medieval Canon Law*. London—New York 1995.
- BRZEZIŃSKI W.: *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*. Wrocław 2012.

- BRZEZIŃSKI W.: *Polityka małżeńska wielkopolskich rodzin możnowładczych*. W: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*. Red. S.K. KUCZYŃSKI. T. 9. Warszawa 2001.
- CHACHAJ J.: *Bliżej schizmatyków niż Krakowa... Archidiaconat lubelski w XV i XVI wieku*. Lublin 2012.
- CHŁOPOCKA H.: *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV w.* Poznań 1967.
- CZARNECKI W.: *Dynamika procesów osadniczych w ziemi chełmskiej do końca XVI wieku*. „Rocznik Chełmski” 2001, T. 7.
- CZARNECKI W.: *Kształtowanie podstaw terytorialnych Ziemi Chełmskiej w średniowieczu i jej obraz naturalny*. „Rocznik Chełmski” 2007, T. 11.
- CZARNECKI W.: *Rozwój sieci parafialnej Kościoła Łacińskiego w ziemi chełmskiej do początku XVII wieku*. „Roczniki Humanistyczne” 2000, T. 48, z. 2.
- CZARNECKI W.: *Sieć osadnicza ziemi chełmskiej od połowy XIV do połowy XV w.* „Rocznik Chełmski” 1997, T. 3.
- CZARNECKI W.: *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*. Białystok 2012.
- CZARNECKI W.: *Zapiski sądowe chełmskie z końca lat dwudziestych XV wieku w Archiwum Lubelskim*. „Rocznik Chełmski” 2007, T. 11.
- CZYŻAK M.: *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408—1448*. Poznań 2003.
- DEMBIŃSKI P.: *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428—1500*. Poznań 2012.
- DOLA W.: *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój — skład osobowy — działalność*. Lublin 1983.
- FIJALEK J.: *Dwaj dominikanie krakowscy Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. W pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie w 1424 roku*. W: *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*. T. 1. Lwów 1925.
- GAGLIARDI I.: *Inghirami Gimignano*. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. Vol. 62. Roma 2004.
- GAŚSIOROWSKI A.: *Itinerarium króla Władysława Jagielly 1386—1434*. Wyd. 2. Warszawa 2015.
- GAŚSIOROWSKI A.: *Kanonicy wrocławscy w najstarszej metryce kapitulnej (1435—1500)*. W: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Pochodzenie i funkcjonowanie elity kościelnej*. Red. A. RADZIWIŃSKI. Toruń 2000.
- GAŚSIOROWSKI A.: *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisyj w Gnieźnie i w Poznaniu: 1420—1500*. Poznań 1993.
- GIL A.: *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*. Lublin 1999.
- GLUCH G.: *Dominikańscy spowiednicy i kaznodzieje Jagiellonów*. W: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII—XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*. Red. J. KŁOCZOWSKI, J.A. SPIEŻ. Poznań 2002.
- GÓRCZAK Z.: *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego*. Kraków 1999.
- JANECZEK A.: *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.* Warszawa 1993.
- KACZMAREK K.: *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*. Poznań 2005.
- KNAPEK E.: *Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*. Kraków 2010.
- KOCZERSKA M.: *Notariat publiczny na usługach Kościoła w Polsce średniowiecznej*. W: *Dyplomatyka staropolska*. Red. T. JUREK. Warszawa 2015.
- KOCZERSKA M.: *Zbigniew Oleśnicki wśród ludzi i idei swojej epoki*. W: *Zbigniew Oleśnicki księżę Kościoła i mąż stanu*. Red. F. KIRYK, Z. NOGA. Kraków 2006.

- KOLACZ-CHMIEL M.: *Spoločności chłopskie ziemi chełmskiej w późnym średniowieczu*. Lublin 2009.
- KOWALSKA-PIETRZAK A.: *Pralaci i kanonicy kapituły łączyskiej do schyłku XV w.* Łódź 2004.
- KOWALSKI M.D.: *Oplaty annatowe w piętnastowiecznych aktach Kamery Apostolskiej. Uwagi na temat interpretacji źródeł proveniencji papieskiej*. „Roczniki Historyczne” 2001, T. 67.
- KOWALSKI M.D.: *Proventus camerae apostolicae debiti. Oplaty duchowieństwa polskiego na rzecz papieństwa w latach 1417–1484*. Kraków 2010.
- KOWALSKI M.D.: *Rationes Iacobini de Rubeis, collectoris in Regno Poloniae (1426–1434). Rachunki Giacomina Rossiego, papieskiego kolektora generalnego w Polsce, z lat 1426–1434*. „Studia Źródłoznawcze” 2014, T. 49.
- KRÓLIK L.: *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*. Warszawa 1990.
- ŁOSOWSKI J.: *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku. Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego*. Lublin 2004.
- MARCZEWSKI J.R.: *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*. Lublin 2013.
- ORZECZOWSKI J.: *Okcydentalizacja Rusi Koronnej w XIV, XV i XVI w.* W: *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich*. Red. A. GIEYSZTOR, S. GAWLAS. Warszawa 1990.
- PAKUŁSKI J.: *Nalęcze wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.* Warszawa 1982.
- PAPROCKI B.: *Herby rycerstwa polskiego*. Wyd. K.J. TUROWSKI. Kraków 1858.
- PIOTROWICZ K.: *Biskupiec Jan*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 2. Kraków 1936.
- RADZIWIŃSKI A.: *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*. Toruń 1995.
- RADZIWIŃSKI A.: *Kościół i duchowieństwo w średniowieczu. Polska i państwo Zakonu Krzyżackiego w Prusach*. Toruń 2012.
- RADZIWIŃSKI A.: *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I poł. XV w.* T. 1. Toruń 1991.
- SALINA A.: *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*. Poznań 2011.
- SAWICKI J.: *Jan Biskupiec biskup chełmski (1377–1452). Szkic biograficzny*. „Nasza Przyszłość” 1948, T. 4.
- SCHWARTZ B.: *The Roman Curia (until about 1300)*. In: *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Eds. W. HARTMANN, K. PENNINGTON. Washington 2016.
- SIKORA F.: *Dymitr z Goraja na Szczecbrzeszynie w służbie Władysława Jagiełły w latach 1386–1400*. „Studia Historyczne” 1986, T. 29, z. 1.
- SKUPIEŃSKI K.: *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*. Lublin 1997.
- SOCHACKA A.: *Stefan (zm. 1416/17)*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 43. Kraków 2004–2005.
- STANKOWA M.: *Księga sądu ziemskiego w Hrubieszowie z lat 1429–1468*. „Archeion” 1966, T. 44.
- STANKOWA M.: *Sąd hrubieszowski w XV wieku*. „Rocznik Lubelski” 1973, T. 16.
- STARNAWSKI Z.: *Źródła do sporu o przynależność diecezjalną powiatu lubelskiego w XV wieku*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1964, T. 11, z. 4.
- SWIEŻAWSKI A.: *Nadanie ziemi belskiej Siemowitowi IV*. „Przegląd Historyczny” 1981, T. 72, z. 2.
- SWIEŻAWSKI A.: *Ziemia belska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*. Częstochowa 1990.
- SZCZUR S.: *Annaty papieskie w Polsce w XIV wieku*. Kraków 1998.

- SZCZUR S.: *Supliki Kazimierza Wielkiego*. „Roczniki Historyczne” 1993, T. 59.
- SZCZYGIEL R.: *Etapy lokacji miast nadbużańskich w XIV—XV wieku. Jedna czy dwie lokacje Chełma na prawie niemieckim*. W: *Ojczyzna bliższa i dalsza*. Red. J. CHROBACZYŃSKI, A. JURECZKO, M. ŚLIWA. Kraków 1993.
- TUREK J.: *Jan Biskupiec, prowincjał polskich dominikanów w latach 1411—1417*. W: *Ecclesia — regnum — fontes. Studia z dziejów średniowiecza*. Red. R. MICHAŁOWSKI, S. GAWŁAS, K. GOŁĄBEK, M. JANICKI, P. WĘCOWSKI, M. PIBER-ZBIERANOWSKA. Warszawa 2014.
- Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV—XVIII wieku. Spisy*. Oprac. H. GMI-TEREK, R. SZCZYGIEL. Kraków 1992.
- WOLFF A.: *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*. „Studia Źródłoznawcze” 1957, T. 1.
- ZACHOROWSKI S.: *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*. Wyd. 2. Kraków 2005.

Jakub Turek

From a Prosecutor in the Roman Curia to an Adversary The Role of Paweł of Kłodawa in the Dispute Regarding the Tithes of the Czernięcin Church

Summary

The article presents the history of the dispute regarding the tithes of the Czernięcin church in the Chełm Diocese in the 1420s. The narrative of the first part focuses on the figure of Paweł of Kłodawa, who played a significant role in those events. The article focuses predominantly on his attitude towards the benefices and prebendaries in the Kingdom of Poland as well as his efforts to secure a seat in the Poznań chapter house. The following part turns to the subject of the dispute, namely the church in Czernięcin and the villages belonging to the parish and the subject of allocating the tithes for the stipend for its rector. Then, the article moves on to the development of the dispute, which started with the trial in the Roman Curia in 1422 to end in 1424 with the verdict of an arbitration court led by the Bishop of Włocławek. This part describes also the attitude of Paweł of Kłodawa, who, in the first stage of the dispute was the prosecutor on behalf of the Bishop of Chełm just to later on seek the Czernięcin parish for himself and engage in litigation for its tithes with the aforementioned bishop. The last part introduces the context as well as the conclusions regarding the expansion of the network of parishes in the Chełm Diocese, initiated by Jan Biskupiec, as well as the plan for recovery of the tithes from the freshly reclaimed arable lands, which became a success under Zbigniew Oleśnicki from the Cracow Diocese. The example of the Czernięcin parish shows that Biskupiec had similar intentions, though his loss in the dispute with the rector from Czernięcin and the less developed network of churches made him reconsider. The article is accompanied by a reprint of the decree issued in the aforementioned trial on June 26th, 1422.

Key words: prosecutor, canon law case, dispute, parish, stipend, tithes, reclaimed arable land

Jakub Turek

**Vom Staatsanwalt in römischer Kurie bis zum Prozessgegner
Die Rolle des Paweł von Kłodawa im Streit um Zehnten von der Kirche in Czernięcin**

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag schildert den Streit um Zehnten von der Kirche in Czernięcin in Diözese von Chełm in 20er Jahren des 15. Jahrhunderts. Im ersten Teil konzentriert sich der Verfasser auf Paweł von Kłodawa, der bei der Sache wesentliche Rolle gespielt hat. Behandelt werden also seine Einstellung zu Benefizien und Pfründen im Königsreich Polen und seine Bemühungen, einen Posten im Posener Kapitel zu bekleiden. Dann wird der Kern von dem Konflikt, d.i. die Pfarrei in Czernięcin samt beiliegenden Dörfern und die Zehnten für Unterhalt dortigen Pfarrers verhandelt. Besprochen werden sowohl der Streitverlauf, also zuerst der in römischer Kurie im Jahre 1422 verlaufende Prozess und dann der im Jahre 1424 erlassene Urteil des Schiedsgerichts unter dem Vorsitz vom Bischof von Włocławek. In dem Teil wird auch die Haltung des Paweł von Kłodawa geklärt, der in der ersten Phase des Konfliktes Staatsanwalt des Bischofs von Chełm war und sich selbst in der zweiten Phase des Konfliktes um die Pfarrei in Czernięcin bewarb, und gegen den besagten Bischof um Zehnten von der Pfarrei prozessierte. Der letzte Teil des Beitrags bringt näher den Kontext des von Jan Biskupiec einleitenden Ausbaus des Pfarreinetzes der Diözese von Chełm und der Pläne, die Zehnten auch von neuen Dörfern zu rückfordern, was in kurzer Zeit dem Zbigniew Oleśnicki in Krakauer Diözese gelungen ist. Der Beispiel von der Pfarrei in Czernięcin zeugt davon, dass Biskupiec ähnlichen Absicht hatte, doch darauf wegen der Niederlage im Streit mit der Pfarrer von Czernięcin und schlechteren Pfarreinetzes verzichtete. Dem Beitrag liegt die Urkunde über den am 26. Juni 1422 erlassenen Urteil bei.

Schlüsselwörter: Staatsanwalt, kanonischer Prozess, Streit, Pfarrei, Unterhalt, Zehnten, neue Dörfer